

195

Topal Osman Olayı I

Cemal Şener

Cumhuriyet

Dizgi - Yayınlayan:

Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.

Baskı: Çağdaş Matbaacılık ve Yayıncılık Ltd. Şti.

Mart 2001

CEMAL ŞENER

**TOPAL OSMAN
OLAYI
I**

Cumhuriyet

İÇİNDEKİLER

Lazların Kısa Tarihi	7
Yakın Tarihte Lazlar	17
Paşalıktan Çeteciliğe	34
Mustafa Kemal Karadeniz’de	39
Sehpa ve Tabanca	45
Topal Osman Kimdir	47
Çetecilikten Yarbaylığa	55
Kaymakamın Kaçırılışı	61
Erzurum Kongresi	63
Topal Osman ve Gönüllü Alayları	69
Mecliste Gruplar	79
Ali Şükrü Olayı	83

LAZLARIN KISA TARİHİ

Topal Osman Olayı ve Lazlar hakkındaki araştırmanın ilk aylarındaydım. İstanbul Yeniköy’de bir balıkçı kahvesinde oturuyordum. Yanımdaki masada balıkçılar vardı. Balık, hamsi, deniz, günlük gazete haberleri vs. üstüne sohbet ediyorlardı. Balıkçılar bizim “Karadeniz Şivesi” veya “Laz Şivesi” dediğimiz kırık Türkçe ile muhabbetlerini sürdürüyorlardı.

Biraz sonra baktım, aynı grup başlamış Rumca konuşmaya. İşte o zaman çok şaşırdım. Demek ki bu benim Laz sandığım balıkçılar Laz değil Rumdular, beni şaşırtan esas mesele ise, Rum balıkçılarının Türkçe’yi konuşma tarzı, bizim Karadenizlilerin şivesinin aynısı idi.

İşte bu ilişki. Yani Rumların Türkçe telaffuzu ise Lazların Türkçe’yi telaffuzu bana çok anlamlı geldi. Dileğim, bu küçük çalışma ile bu benzerliği anlamlandırmaya çalışmaktır.

Ülkemiz kamuoyunda, Lazların tarihi, sosyolojik, etnolojik özellikleri hemen hemen hiç bilinmemektedir. Laz denilince akla gelen; Laz fıkraları, kemençe ve hamsi balığı. Bundan öteye gidemiyoruz. Gerçi son yıllarda, ekono-

mi ve siyasette, bir Laz lobisinden söz etmek olası. Fakat bu da mahalli bir dayanışma örneğinden ileri gidemiyor.

Bu yazıda, Lazların tarihsel ve sosyolojik özelliklerine kısaca göz atmak istiyorum.

Mozağin Bir Başka Rengi

Lazlar, Asya Anadolu'sunun en eski halklarından. Bu durumlarıyla, “zengin Anadolu uygarlıkları”nın, ayaklarından birini oluşturur.

Osmanlı'da, Lazların yaşadığı bölgeye Lazistan adı veriliyordu. Dahası, Cumhuriyet'in ilk yıllarında, ilk meclislerde Lazistan milletvekillerinden söz etmek, Kürdistan milletvekillerinden söz etmek, bugünkü İstanbul, Kars vs. milletvekilliğinden söz etmek gibi doğal bir tanımlamaydı.

Çünkü Osmanlı Devleti bir uluslar ve dinler mozaikiydi. Lazlar da bu mozağin bir rengini oluşturuyorlardı. Ulusal devrimler çağında, bu mozaik yapıyı teşkil eden birimler dağıldı. Ayrıca ulusal devletler kuruldu. Balkanlar'da bulunan bazı uluslar, Osmanlı bayrağını indirip, kendi bayraklarını göndere çekerek, bu işi hallediyorlardı. Osmanlı, bu tür olaylardan aylar sonra haberdar oluyordu.

İşte bu tarihi gelişim sürecinde, kapitalizm ve burjuva devrimleri, Osmanlı Devleti açısından görevlerini, bu devleti ulusal devletlere bölerek yerine getiriyordu. Oysa, bu devletin egemen unsuru olan Türkler, çözülüş sürecini objektif olarak değerlendirme durumundan yoksundu.

Söz konusu “tarihsel şans”, ayrılıp devlet kurma bi-

çiminde kullanan uluslar olduğu gibi, bu tarihsel hakkı, şu ya da bu nedenle kullanmayıp, aynı devlet sınırları ve tarihsel kader birliği içinde bulunan uluslar da oldu.

Tarihte bu ve buna benzer sayısız örnek vardır. Her ulusal devlet, mutlaka tek bir ulusu kapsayan devlet olmak zorunda değildir. Birden fazla ulusun ve milliyetin, ortak bir devlet oluşturduğu ve demokratik hak ve eşitliklerin korunduğu örnekler de çoktur. Örneklerin başında, Avrupa'da İsviçre ve kıta Amerika'sında ise, bizzat Amerika Birleşik Devletleri gelir.

Lazi ya da Tçani

Lazların tarihi, M.Ö. V-I. yüzyıla kadar gider. Karadeniz'in güneydoğu kıyısında, Osmanlıların Lazistan dediği bölgede yaşayan Lazlar, Güney Kafkasya halklarındanır. Bugünkü Trabzon ile Batum arasındaki, coğrafi bölgede yaşamışlardır.

Kafkasya'daki sistematik sınıflandırma konusunda, değişik görüşler olduğu için, Lazların tarihi konusundaki bilgiler de oldukça karışıktır. Yüzyıllar boyunca, farklı toplumlara benzer adların verilmesi, sorunu karmaşıktırmıştır.

Lazi ya da Tçani halkının tarihi, eski Kolhida ülkesi ile bağlantılıdır. Kolhida Krallığı'nın nüfusunu, esas olarak Gürcü topluluklarından olan Laz-Tçailer ile Megreller oluşturuyordu. Bunların ortak olarak kullandıkları dil ise Lazca idi.

Lazlar (Tçani), Gürcü topluluğunun bir üyesi kabul

edilir. Tçani adı zaman içinde, yerini Laz ismine bırakmıştır. Ama hiçbir zaman unutulmamıştır. Gürcü yazarlar bu halka Tçani, ülkelerine de Tçaneti demektedirler.

Hellenistik çağda (M.Ö. V-I. yüzyıl), Lazlar ve onların akrabaları sayılan Megreller Trabzon Abhazya ülkesi arasındaki, Karadeniz sahil şeridinde yaşamışlardır. Dil benzerliklerine rağmen Lazlar ve Megreller iki ayrı özerk bölge statüsündeydiler. Lazlar, daha çok Çoruh Vadisi'nde, Megreller rion Vadisi'nde yaşamışlardır. Bu iki kardeş halkı ayıran sınır, bugün Guria denilen şartlardan geçmekteydi.

Megreller, Lazlara göre daha büyük gelişme gösterdiler. Kolhida Krallığı'nı kurdular. Kolhida Krallığı'nın batı sınırı, Trabzon'a kadar uzanıyordu. Lazlar, bu krallığın uyruğundaydı. Krallar ve yöneticiler, Megreller arasından seçiliyordu.

Bu Krallık, M.Ö. I. yüzyılda Roma egemenliğine girdi. Krallık, bu dönemde Lazlara geçti. Bundan sonra, ülkelerinin adı da değişti. Artık Laz krallığının adı, Lazika ya da Lazike oldu. Yönetim merkezi ise, Arkeopolis kentiydi. Bu kent, Lazika'nın kültür, sanat ve ticaret olanaklarıyla kalabalık ve şirin bir kentti.

Lazika kralları, monarşik değillerdi. Seçimle işbaşına gelirlerdi. Krallık, Romalılara bağlı olduğu için nişan ve mühürleri onlar verirlerdi. Ama Lazika Krallığı, Romalılara asker ve vergi vermezdi. Krallık, Doğu'dan yapılacak saldırılara karşı, sınır bekçiliği görevini yapıyordu.

Stratejik Topraklar

Laz Krallığı'nın elindeki toprakların, büyük stratejik önemi vardı. Avrupa'yı İberya-Albanya üzerinden, İran ve Hindistan'a bağlayan karayolu bu ülkeden geçmekteydi.

Lazika Krallığı'nı, Hunlar, birçok kuzeyli kavimler ve Persler, sürekli tehdit ediyorlardı. Persler, Lazların en büyük düşmanıydı. Çünkü Persler, Lazika krallığını, Romalıların Küçükasya'da varlığı olarak görüyorlardı. Ona tahammül edemiyorlardı.

Lazlar, İran tehlikesine karşı, Doğu Roma sınırlarını savunmak amacıyla, birçok kale ve sur inşa ettiler. Laz Krallığı Justinyen zamanında inşa edilen kentin ve kulenin kalıntıları bugün Batum yakınlarında, Tsıhisdziri antik kentinde görülmektedir.

Lazların, Perslerle mücadelelerine, din anlaşmazlığı da eklendi. Lazika Krallığı'nda, eski İran dini Mazdeizm ile Hıristiyanlık kıyasıya çarpışmaya başladı. İranlılar, bu kez Lazika'yı dini inanç ile elde etmek istiyorlardı. Diğer yanda Bizanslıları da (Romalıları), Lazika'da Hıristiyanlığın yayılması için, olmadık çaba harcıyordu. Nitekim, Lazika Krallığı'nı, dini olarak elde etme savaşını, Hıristiyanlar kazandı.

Lazlar, yaklaşık olarak 6. yüzyıl başlarında, Hıristiyanlığı kabul etmişlerdi. Bizans'ın egemenliğinde, Kuzeyin göçebe kabilelerine karşı, Kafkasya'nın Batı geçitlerini koruyorlardı. Kral Gobazes, 458'de Bizans'ın ticaret tekeline karşı çıkarak, Sasani kralı 2. Yezdegerd'den yardım istedi.

Lazistan, 539-562 yılları arasında, Bizanslılarla Sasanilerin çatışmalarına sahne oldu.

Bu dönemde başlıca Laz şehirleri Arkhaiopolis, Sebestopolis, Pitius, Skanda, Sarapanis, Rhodopolis, Mokhoresis ve Trebizond'du. Trabzon dışındaki şehirlerin tümü, Phasis ırmağının kuzeyinde bulunuyorlardı. Etnik açıdan Lazlardan farklı olmayan, ama Bizans uyruklu "Roma Pontusluları" ise, Trabzon'un yakınında yaşıyorlardı.

Yeni Bir İmparatorluk

1204 yılında Aleksisos Komnenos, Gürcistan Kraliçesi Tamara'nın desteğiyle, Trabzon İmparatorluğu'nu kurdu. Bu İmparatorluğun tarihi, Güney Kafkasya'nın tarihi ile iç içedir. Prenses Anna Anakhutlu, Lazların yardımıyla 1341'de tahta çıktı.

Lazistan'ın, Osmanlıyı tanıması 1461'de gerçekleşir. Fatih Sultan Mehmet (2. Mehmet), Trabzon'u ele geçirdi. Lazlar Müslüman oldular ve Şafii mezhebini benimsediler.

Trabzon, 1519'da Batum'u da içine alan bir eyalet merkezi oldu. Bu eyalet; Canik, Trabzon, Günye (Gonia), Aşağı ve Yukarı Batum sancaklarını oluşturuyordu. 19. yüzyıla kadar Lazistan, Feodal bir derebeylikti. Bu bağımsız feodal derebeyliğe ilk darbeyi, Trabzon Valisi Osman Paşa indirdi. Söz konusu 15 Laz derebeyliği şunlardı: Atina (2 tane), Arhavi, Artaşın (Ardeşen), Bulep, Viçe, Kapiste, Kisse, Hopa, Makria, Günye, Batum, Maradit, Perlevan ve Çat.

Daha sonraki yıllarda, vilayetler oluşturulunca Lazis-

tan sancağı, Trabzon vilayetinin parçası oldu. Önceleri Batum'da bulunan sancak merkezi, 1878'de Rus işgalinden sonra Rize'ye taşındı. Sancak kadılıkalarını Rize, Pazar, Of ve Hopa oluşturdu.

Lazca ve Yakın Akraba Megrelce

Lazca, Güney Kafkas dilleri ailesine mensuptur. Türkiye'nin Gürcistan'a komşu bölgelerinde günümüze kadar konuşulagelmıştır.

Bazı dilbilimcilere göre, Lazca ve yakın akrabası Megrelce ayrı diller değil, aynı dilin farklı lehçeleridir. Lazca ve Megrelce, ses özellikleri ve dilbilimi kuralları bakımından, Gürcüce'ye oranla daha fazla değişim geçirmiştir. Lazca, Megrelce, Gürcüce ve Svancanın, Güney Kafkas dil ailesine mensup olduğu kabul edilir.

Türkiye sınırları içinde, kendilerini Laz olarak adlandıran ve Lazca konuşan toplum bugünkü Hopa, Arhavi, Fındıklı, Ardeşen, Pazar vs. de yaşamaktadır. Bu ilçelerin tümünde, günümüzde de Lazca konuşulmaktadır. Bu sayıya, 16 Mart 1921 Anlaşması'yla Sarp'a gönderilen Lazlar da ilave edilebilir.

Günümüzde, giderek kendi dillerini unutan, asimile olan Lazlar, onun yerine, Türkçeyi Karadeniz şivesi ile konuşmaktadırlar. Son yıllarda, "Lazistan uşakları" kendi tarihlerini, yurt sorunlarını, uluslarının yüzyıllardır terkedilmişliğine son verip yaptıkları araştırmalarla, maddi ve manevi kültür varlıklarına sahip çıkmaktadır. Bunlardan seçkin bir örnek; geçen yıl sınır kapısı açılan Sarp köyünden,

iki Laz araştırmacının Lazların Tarihi üştüne yaptıkları araştırmalardır. Bu iki araştırmacı M. Vanilişi ve A. Tandliara'dır. Yazarlar, yaptıkları araştırmalarla ilgili özet olarak şöyle diyorlar:

“Bugüne kadar, Laz olmayan yazarlar bize halkımız hakkında sağlam bilgi vermekten uzak kaldılar. Çünkü onlar, Laz ulusunun dilini, geleneğini bilmediklerinden, yöresel kaynaklardan yararlanamadılar. Bu yüzden bize bıraktıkları belgeler, uydurma ve hatalıdır.

Araştırmalarımızı yaparken, Gürcistan'ın başka bölgelerinde bizi yakından ilgilendiren ilginç belgelerle karşılaştık. Bu belgeler özellikle Samegselo Bölgesi'ndeki Zugdidi, Tshakaia, Gali ve başka kent ve köylerde yaşayan Megrel halkının, çok eskiden beri Lazcaya tıpatıp benzer bir ağızla konuştuklarını ortaya koydu.” (*)

Kelaynaklar, Kaplumbağalar Derken...

Günümüzde, bir dizi ulusal ve uluslararası kuruluş, kùltür varlıklarını yaşatmaya çalışıyor. İki büyük devlet, nesilleri azalan ve buz arasına sıkışan iki balınayı kurtarmak için uzlaşıyor. Ortak seferberlik ilan ediyor. Ülkemizde, kelaynak kuşlarının yaşatılması için milli parklar açılıyor, Dalyan'daki kaplumbağalar için yer yerinden oynuyor. Bu ve benzeri çabalar, elbette güzel şeyler. Desteklenmeli, teşvik edilmelidir.

(*) M. Vanilişi ve A. Tandliara'nın “Lazların Tarihi” adlı eseri yakında ANT YAYINLARI tarafından yayınlanacaktır.

Herhalde, Lazlardan ve Lazcadan söz etmek, kelaynak kuşları, kaplumbağalar, balinalardan söz etmekten daha kötü bir niyet olmasa gerekir.

YAKIN TARİHTE LAZLAR

Birinci Dünya Savaşı Anadolu'da büyük nüfus hareketlerine sahne oldu. Osmanlı bir anlamda dinler ve uluslar mozaïği idi. Bu nüfus hareketinin olağanüstü hızla oluşması giderek bazı ulusal ve dinsel renklerin kısa bir süre sonra Anadolu'dan silinmesine yok olmasına neden oldu.

Anadolu'daki bu mozaik konu olunca değerli araştırmacı Taner Timur'un şu saptamasını alamadan edemeyeceğim:

“Osmanlı Devleti bir ulustur ve dinler mozaïği idi. Ulusal devrimler çağında bu yapıyı teşkil eden birimler dağıldı ve ayrı ulusal devletler kuruldu. Başka bir deyişle, tarihi gelişim sürecinde kapitalizm ve burjuva devrimleri, Osmanlı Devleti açısından görevlerini bu devleti ulusal devletlere bölerek yerine getirdiler. Oysa bu devletin egemen unsuru kabul edilen Türkler, bu çözölüş sürecini objektif olarak değerlendirme durumunda değillerdi.”(*)

Lazlar da, Osmanlı Devleti içinde milletler mozaïğinden birini oluşturunyordu. Bu çözölüş sürecinde bağımsız-

(*) Taner Timur, Osmanlı Toplum Yapısı. s. 153.

lıkçılık, özerklik vs. talepleri ifade yerine kaderlerini ege-
men unsur olan Türk Ulusunun varlığına tabi kılma duru-
mu esas davranış haline geldi.

Anadolu'nun Karadeniz kıyıları coğrafi olarak Ana-
dolu özelliklerinden çok Kafkasya'nın bir devamıdır. Bu
coğrafi devamlılık, benzerlik ve yakınlık ona aynı zaman-
da tarihsel, sosyal, siyasal, sosyolojik özellikler de kazan-
dırmıştır. Nüfusun kültürel dokusu da Anadolu'nun deva-
mından çok Kafkasya'nın kültürel devamı özelliklerini ta-
şımaktadır.

Anadolu köylüsü, buğday yerine mısır ve hamsiyi se-
ven, küçük tarlalarını eli ile işleyen, toplu köyler yerine da-
ğınık köycüklerde yaşayan, bazı yönlerden kendine benze-
yen ama aynı zamanda çok farklı yönleri de olan bu toplu-
ma Laz demiştir.

Bu tarz yerleşme, toplu yaşayan Anadolu köyü için çok
farklıdır. Ama aynı tarz yerleşme özellikle; Abhazlarda,
Çerkez toplumlarında, Gürcü ve Osetler dediğimiz Kafkas
toplumlarına has bir yerleşmedir.

Bu benzerlik; kadın ve erkeğin yeri açısından Kafkas
insanının silah sevgisinden, akıncılıklarından vs. gibi çe-
şitli organizasyonlar bakımından da vardır.

Doğu Karadeniz halkının Kafkas özellikleri çeşitli şe-
killerde yorumlanabilir. Bazı yazarlar; Türkiye'nin Kara-
deniz kıyısı halkını "Türkleştirilmiş Laz" nüfusu diye ifa-
de ederken bazıları da "Kafkaslaştırılmış Türk" nüfusu di-
ye saptama yapmaktadırlar.

Bu iki tanım da Karadeniz halkının durumunu tam ola-

rak ifade ediyor sayılmaz. Çünkü bu bölgede Laz ve Türklerden başka etnik gruplar da vardır.

Ne yazık ki bölgenin tarihi konusunda elimizde yeteri kadar araştırma yoktur. Bu grupların yerleri ve bölgenin özellikle sosyal ve siyasal tarihi çok az bilinmektedir.

Pontus, Anadolu'nun Doğu Karadeniz kıyısına verilen addır. Klasik çağlardan beri Akdeniz İmparatorluklarının bir parçası olarak devam etmiştir. Roma, Bizans ve sonra Osmanlı İmparatorluğu içinde yer alan Pontus sık sık bağımsız kalmış veya doğu ya da batı imparatorluklarından birinin çevresi içinde yer almıştır. Bu durum onu çoğu kez Batı Kafkasya'dan da ayrı bir konuma sokmuştur. Pontus, esas olarak Akdeniz İmparatorluklarının Kafkasya'ya ve Asya'ya açılan kapısında, ileri bir karakol işlevi üstlenmiştir.

Pontus, batı kıyı ülkelerine benzemediği gibi, İç Anadolu karayollarından da soyutlanmıştı. Oralara gitmek kızıdan bile zordur. Böyle olunca; Pontus halkı kültürel olarak bölgede etken olmakla beraber, yöresel, töreler ve bağımsızlık duyguları açısından da özgün bir yapıya sahiptir.

İ.Ö. 7. yüzyıldan itibaren bir takım Yunan kolonileri kuruldu. Yüzyıllar geçtikçe Yunanlılardan çok etkilenmiş tek düze bir toplum ve kültür gelişti. Ksenefon 5. yüzyılda Pontus'tan geçti. Ünlü coğrafyacı Strabo, Ksenefon'dan birkaç yüzyıl sonra dağ kabilelerinin hâlâ tümünden vahşi olduklarını anlatır.

Altı yüzyıl sonra Procopius izlenimlerinde Sinop'tan Trabzon'un doğusuna kadar olan halkı Romalılar diye adlandırılıyor. Bunlar Pontuslulardır. Sürmene (Susurmena)

ve Rize (Rhizaeum) çevresindeki halk Pontuslulara dahildir. Procopius; Lazlar için ise, Colchis'te "Kendi kralları olan ve kendi rahiplerini seçen Lazlar bulunuyordu" diye bahsetmektedir. (Procopius, Wars 11.)

Arap coğrafyacı Ebul Feda (öl. 1332), İbni Said'ten bilgi vererek; Trabzon'da oturanların çoğunun Laz olduğunu yazıyor. Birçok Bizanslı yazar, Trabzon Rum İmparatorluğu'nun bir Laz sınırı devleti olarak görüyor. (Bryer, Bedi, Kartlısa, cilt. XXI-XXII, 1966, s. 179)

17. yüzyılda Trabzon için Evliya Çelebi; "eski Laz vilayeti" ifadesini kullanmaktadır.(1)

Laz terimi, Hristiyanlığın ilk dönemlerinden beri Anadolu'nun Doğu Karadeniz bölgesindeki halka ilişkin olarak kullanılmaktadır. Bu bölge; bugün Karadeniz sahillerinin Pazar ile Çoruh nehri arasındaki sahil bölgesidir. Bunu bazı kaynaklar ise, Trabzon'dan Kafkasya'ya dek uzanan sahil diye ifade etmektedirler.

Anadolu'daki kırsal Türk nüfusu ve Türk aydınlar ile birlikte birçok batılı bilim adamları da; Ordu, Giresun, Trabzon, Rize, Artvin illeri ile Laz kavramını özdeş görmektedirler.

Pontus, Anadolu'nun Karadeniz kıyılarına verilen adıdır. Bizim Kuzey Karadeniz dağları dediğimiz dağlar, tarihte Pontus dağları olarak da geçmektedir. Böyle olunca bölgenin adından olsa gerek bölgede kurulan bazı imparatorluklar Pontus adını almıştır. Pontus İmparatorluğu'nda veya Pontus Ülkesi'nde bir dizi etnik halk yaşamıştır. Bun-

(1) Evliya Çelebi Seyahatnamesi, c. 2. s. 49.

ların son yıllarda isimlendirilenlerin başında Rumlar, Lazlar, Gürcüler, Ermeniler, Çerkesler, Türkler vs. gelmektedirler. Türklerin Pontus'taki varlıkları yenidir. Bunlar da 13. yüzyılın sonlarında Cepni Türkleridir. Yani Türkler Karadeniz'de en son misafirler sayılırlar. Karadeniz yaklaşık 500 yıldır Türklerle tanıştı. Oysa Karadeniz'in yani Pontus'un 15 yüzyılı aşkın bir tarihi var.

Trabzon Rum İmparatorluğu, Osmanlıların eline geçen son Bizans devleti olur. Pontus'ta Anadolu'da Türk yerleşmelerini kabul eden son bölgelerden biridir. Türkler Trabzon'un üstündeki dağlarda 1057'lere incek kadar yeni yağmalar yapmışlar ve 1073-1074'de kentin dış mahallelerine girmişlerdir.(2)

Pontus Ülkesi'ne yoğun bir Türk yerleşmesinin gerçekleşmesi için birkaç yüzyıl daha geçmesi gerekiyordu. Pontus'a yerleşen önemli sayıda Türk nüfus ise, güneyden değil batı kıyı yolu ile bu işi gerçekleştirmiştir.(3)

13. yüzyıl sonlarında Sinop'ta yaşayan Cephiler 14. yüzyılda Samsun'un doğusundaki ormanlık bölgelere ve Giresun'a dek gelirler. Hatta Cepni Türk beylerinden birisi o tarihlerde Giresun'u Trabzon Rum İmparatorluğu'ndan alır. Cephiler Karadeniz'deki ilk Alevi Türklerdir.

Bugün Türkiye'nin birçok bölgesinde Alevi inançlı insanlar yaşadığı halde Karadeniz'de bu olaya rastlamak zordur. Hacı Bektaş Veli, 1200 yıllarında ilk müridlerini Karadeniz'deki Cepni Türklerinden oluşturmuştur.

(2) Claude Cahen, *Pre Ottoman*, 1968, Londra, s. 70-73.

(3) Faruk Sümer, *Oğuzlar*, 1967, s. 318-320-322-323.

Karadeniz’de bugün yapılan yayla göçleri ve yayla şenliklerinin Alevi-Bektaşî kökenli olduğunu belki söyleyebiliriz. Yayla yaşamı ve yaylada yer değiştirme, göçler Cepni Alevilerinden kalan bir yaşam biçimidir.

Karadeniz’de oynanan horonda kemençe çalınan orta noktaya sırt dönmemek, gerekirse yan dönmek ama orta noktaya asla sırt dönmemekte Alevi semahlarındaki bir özelliği anımsatmaktadır.

Karadeniz’de bugün görülmeyen Alevilik büyük olasılıkla asimilasyon ve dönmelik neticesi bu noktaya gelmiştir.

Tarihçi M. Tayyip Gökbilgin şöyle yazıyor: Trabzon’un düşüşünden yani Osmanlı tarafından elde edildiğinden 50 yıl sonraki bir Osmanlı nüfus sayımı (1515) gösteriyor ki Trabzon’un hemen yakınındaki ve doğuya doğru olan bölgelerde Müslümanlar hâlâ nüfusun yüzde onunu geçmiyordu.(4)

Yani Trabzon’un güneybatısındaki bölgede Türk nüfus hakim oluyor. Hatta bazı tarihçiler kente Cephnilerin Vi layeti adını veriyorlar. Ama şehrin doğusunun henüz %90’nı Türk olmayan nüfus oluşturuyor.

Bu nüfus yerleşmesi 16. yüzyılda da devam ediyor. Müslüman nüfus Trabzon’un doğu ilçelerinde de sürekli artar. Of ilçesinde adı geçen nüfus sayımı verilerinde 1515’lerde, ailelerin %2’si Müslümandır. Fakat 1583’lerde bu oran hızla tırmanır ve %24’e yükselir. Bu yerleşme olgusu ileriki yıllarda da devam etmiştir. Hatta Of’a ilk ge-

(4) M. Tayyip Gökbilgin, 16. Yüzyıl Başlarında Trabzon Livası ve Doğu Karadeniz Bölgesi, Belleten, c. 26., s. 293-337.

lenler ile, son gelen Türkler arasında yöreye uyumda farklılıklar başgöstermiş. Geç gelenler, gelenek ve göreneklerde daha çok Anadolu’lu görünürken kendilerinden öncekilere, yerlilere Laz diyorlarmış.

Pontus Ülkesi’nin yani Karadeniz’in Türkleşmesi kolay olmamış. Türk akınları Pontus toplumu için korkulu rüyalar olmuştur. Türklerin oranındaki artma Pontus’taki yerleşik halkının önemli ölçüde yerlerinden yurtlarından olmasına neden olmuştur. 13. yüzyılda Maçka vadisindeki Rum çiftçiler hem Türklere hem Lazlara karşı sayısız kavgaya girmişler ve bu savaşçılık onlara çok pahalıya mal olmuştur.

Prof. Micharl T. Mecker; Pontus’un Türkleşmesini şöyle ifade ediyor:

“Pontus halkı Türklerin akınlarına karşı önce kendilerini koruyabilmişlerse de, sonuçta büyük sayılarda İslamiyeti kabule yanaştılar ve zamanla Türklerle karışıp eriyerek Karadeniz Türk nüfusunu oluşturdular. 19. yüzyıl sonunda doğu kıyı bölgesi nüfusunun beşte dördü kadarı Müslümandı ve bunların büyük bir kısmı Türkçe konuşuyordu.”

Prof. Mecker; Vital Cuinet, *La Turquie d’Asie*, adlı kaynaktan yaptığı dipnotta şu bilgileri de veriyor:

“Trabzon ve Lazistan Sancaklarının 19. yüzyıl sonundaki nüfusu 607.000 tahmin ediliyor. Bu toplamın; 473.795’i Müslüman, 107.000’i Rum Ortodoks, 26.535’i çeşitli Hıristiyan mezheplerine bağlı Ermeni olarak görülüyor.”(5)

(5) Prof. Micharl T. Mecker, *Karadeniz Türkleri Irksal ve Kültürel Geçmişlerine Bir Bakış*.

Dedikten sonra bu iki sancağın bugünkü Ordu, Trabzon, Riza ve Artvin'in kıyı kesimini kapsadığını ifade ediyor.

Pontus'ta olagelen bu Türkleşme ve İslamlaşma süreci tam olarak aydınlığa çıkmış değil. Bilinen şu; Pontus kültürünü koruyan şu odaklardan bahsedilebilir. Bunlar Doğu Karadeniz'in; Pazar, Ardeşen, Fındıklı, Hopa ve Arhavi ilçelerindeki Lazlar, Ermenice konuşan Hemşinliler, Rumca konuşan eski Of ilçesidir.

Bunlardan Lazların 1580'lerden sonra artan bir oranda İslamiyete geçtikleri, Hemşinlilerin 15. yüzyıl başlarında İslamiyete girmeye başlamış olabileceklerini tarihçiler yazmaktadırlar. Kemal Karadenizli, Rumca konuşan Of-lu'ların ise, 17. yüzyıl sonlarında İslamiyeti kabul ettiğini yazmaktadır.(6) Bu araştırmada Karadenizli, Osmanlının Trabzon'u almasından 200 yıl sonra "dönme" olgusunun gerçekleştiğini de ifade ediyor. Dilbilimci Georges Dumezil, Hemşin yakınındaki Ermeni Hristiyanların dönme tarihi olarak 18. yüzyıl başlarını vermektedir.

Anadolu; çok u'uslu, çok dinli ve çok renkli bir toplumsal mozaik olduğundan gerek etnik ve gerekse dinsel tercihler değişik sosyal, siyasal, tarihsel nedenlerle gerçekleşebilmektedir. Bu değişim sürecine sosyal bilimciler "Dönme Tarihi" adı vermektedirler. Anadolu gibi bu denli renkli kültürel yapıda gerek zorla ve gerekse kültür alış veriş neticesinde dönme olayı sık sık oluşabilen bir olgudur.

(6) Kemal Karadenizli, Trabzon Tarihi, 1954, Ankara, s. 46.

OF İLÇESİNDE LAZLAR

Bu bölgedeki Türkleşme ve İslamlaşmanın gelişim seyrini göstermesi açısından 16. yüzyılda Osmanlı tarafından yapılmış Of ilçesine ait nüfus sayım sonuçları oldukça anlamlı sayılır.(7)

Of'ta Hristiyan ve Müslüman Sayısı:

<u>Yıllar:</u>	<u>1515</u>	<u>1554</u>	<u>1583 yılı</u>
Hristiyan	2352	2729	3115
Müslüman	50	359	976

Of'ta Ev Sayıları:

<u>Yıllar:</u>	<u>1515</u>	<u>1554</u>	<u>1583</u>
Müslüman Evleri			
Toplamın Yüzdesi	2	12	24
Hristiyan Evleri			
Toplamın Yüzdesi	98	88	76

(7) Hasan Umur, Of Tarihi, 1951, İstanbul, s. 5-62.

Of'un nüfusundaki hareketlilik, sonunda yerli Pontusluların din değiştirmesi yani İşlamiyeti kabulü ile durur. Osmanlı döneminde bu iki gruba "Osmanlı" adı verilirmiş. şimdi ise, her ikisi de birbirlerini "Türk" olarak nitelemektedir.

Bu oluşum şüphesiz tek yönlü çalışan bir süreç olmamıştır. Olması mümkün de değildir, bu olasılık dışıdır. Pontus'a yerleşen Türklerin Rumca konuşur duruma gelmeleri ise, anormal bir olay değildir. Süreç içinde böyle durumlarda Rümleşen Türklerden bahsetmek mümkün olabileceği gibi, Türkleşen Rumlardan da söz etmek mümkündür.

Bu süreci Prof. Mecher şöyle ifade ediyor:

"Rumca konuşanları, kendi köyleri en ünlü hocaları çıkardıkları için, Türkçe konuşanlardan daha iyi Müşlüman olduklarını öne sürebilir. Bugün bile, bu hocalar eğitim dili olarak Pontus Rumcasını kullanarak, ders vermektedir."(8)

Of, Hırıstıyan olduğu dönemde de tutucu, etkili, katı papazlar yetiştirmiş. Of, papaz okulları ve papazları ile o dönemde de ünlüymüş. Yani Of'un İşlamlaşmasıyla birlikte bu özelliği aynen İşlamiyete de taşımış. Hatta bu özellik Of'la da sınırlı sayılmaz. Doğu Karadeniz Türkleri sünni tutuculukları ile bilinirler.

Karadeniz'in bu tutuculuğu sanırım dönmeler için genel olarak söylenen; dönmeler aşırı katı, kuralcı ve sofu olurlar demekle açıklanmış sayılamaz. Bu özellikte, Karadeniz halkının din değiştirme sırasındaki Osmanlının din

(8) Prof. Mecker, a.g.e.

anlayışı olgusu da bu tutuculukta önemli bir paya sahip olsa gerekir. Adı geçen yılların aynı zamanda Osmanlı'nın katı Sünni İslamı tercih ettiği yıllara rastlaması bu izahı daha anlaşılır hale getiriyor. Karadeniz Müslümanlığında görülen bu katı kalıpcılıkta belki dönmelik olgusunun rolü vardır ama o dönemdeki katı, kuralcı, tutucu Osmanlı Sünniliğinin rolü tayin edici olsa gerektir.

Karadeniz'de yaşamış bu değişik ulusal renklerin tarihi gelişim içinde toplumsal harman oluş olayı bir dizi üzücü, acı olayı yaşatmasının yanı sıra halk arasında yaşayan naif örnekler de oluşturmuştur.

Bir söyleşimizde Karadenizli müzikbilimci Volkan Konak şöyle dedi: Karadeniz'de birileri diğerlerine kızınca "Allahın Rumları gidin Yunanistan'a!" derlermiş. Bu ifade iki halkın iç içe girmiş olması anlamında çok ilginç bir olgudur.

Türk ve Rum halkı arasındaki tarihsel birlikteliğin verdiği kültürel yakınlık gözlenemeyecek bir gerçek değildir. Anadolu çok güzel bir ifade ile "Kavimler Kapısı"dır.

1. Dünya Savaşı'ndan sonraki nüfus hareketi yani halk değişimi, Hristiyan nüfusu Anadolu'dan uzaklaştırmıştır. O yıllarda bile Doğu Karadeniz nüfusunun yaklaşık dörtte birini Rumca konuşan Hristiyan nüfus oluşturunmuş.

Karadeniz Türklerinin geleneklerinde, göreneklerinde, aksanlarında vs. Rum kültürüne ait izlere sıkça rastlamak mümkündür. Çünkü Küçük Asya'dan Karadeniz kıyılarına yerleşen Türkler, Gürcüler ve Lazlardan önce Rumlarla tanışırlar. Adapte oldukları yaşam biçimi doğallıkla Rumca

konuşanlardan öğrenirler. Tabii bu kültürde Kafkas etkile-ri de çok barizdir.

Laz terimi Anadolu'da Karadenizliler için kullanılır. Ama Karadenizliler ısrarla Laz olmadıklarını söylerler. Bu durum Yunanistan'da da varmış. Pontus Rumlarına, öbür Rumlar tarafından, tıpkı Karadeniz Türklerine diğer Türk-ler tarafından söylendiği gibi Laz (Lazoi) denirmiş. Bu te-rim Türkçede çağrıştırdığı anlam gibi, Rumcada da hafif esprili bir anlama gelmekteymiş.

Karadeniz Türklerinin olduğu gibi, Pontus Rumları da Kafkas özellikleri olarak kabul edilen; kan davası gütme, silahlara ilgisi vs. ile bilinirlermiş.

Bu benzerlikler giysi ve folklorda da görülür. Hangi-sinin Rum kaynaklı, hangisinin Türk kaynaklı olduğunu saptamak ise oldukça güçtür. Örneğin; her iki halkın üç tel-li kemanlarının eşlik ettiği halk dansları vardır. Her ikisi de aba, zıpka ve başlıktan oluşan giysiler giyerler. Giysi, fi-şekler, kemerler, tabanca ve bıçaklarla süslüdür. Kadınla-rın giydiği geniş çizgili önlükler, kadınların taşıdığı sepet-ler de aynıdır. Sepet ve bu giysili antik çağlardaki tapınak duvarlarındaki resimlere kadar uzanır.

Buraya kadar Pontus ülkesindeki yani Karadeniz'deki farklı etnik ve dinsel yapıları başlıklar itibariyle vermeye çalıştım. Bunun yanı sıra Pontus'un İslamlaşması ve Türk-çeleşmesi sürecini gene ana hatlarıyla okuyucuya verme-ye çalışıldı. Bu amaçta ne kadar başarılı oldu bilemiyorum.

Ama şunu biliyorum. Kurtuluş Savaşı'nda Topal Os-man Olayı bu bilgiler verilmeden ele alınsaydı çok soyut kalırdı gibime geliyor. Çünkü, Kurtuluş Savaşı'nda Kara-

deniz Olayı; geçmiş sürecin ayrılmaz bir devamıdır. Hatta bu anlamda Karadeniz'in Türkleştirilmesi-İslamlaştırılması serüvenin "zorunlu" devamı veya sonucudur.

Yazıda Pontus adını bilinçli olarak kullandım. Çünkü tarih kitapları Pontus ülkesinden söz ediyor. Bu kavrama başka bir anlam yüklemek yazının amacı dışındadır. Bizim resmi tarihimizde ise, Pontus adı adeta bir hayalet gibi algılanmaktadır. Pontus adının Yunanca Karadeniz Bölgesi için kullanıldığını öğrenince benim gibi birçok insan da şaşıracaktır.

Ayrıca bölgede geçen etnik grupların adlarını kullanmaktan da kendimi alıkoyamadım. Ruma Rum, Laza Laz, Ermeniye Ermeni, Gürcüye Gürcü vs. dedim. Toplumsal harman oluşu ifade için kullanılan "dönmelik" kavramının bazı okuyucuları rahatsız edeceğini düşündüm. Ama o ifadeyi de araştırmacı olarak kullanmak zorundaydım. Burada başkaca bir amaç yoktur. Burada Rumlar ve Lazlar hakkında bazı sosyal olguları belirtmenin, altını çizmenin dışında bir anlam aranmamalıdır. Aranırsa, bu en başta beni üzer.

Sanırım, Kurtuluş Savaşı'nda Laz Uşaklarının konumunu Topal Osman Olayı çerçevesinde artık ele alabiliriz.

Ben bu destana başlamadan önce
Babamdan duyduğum anılar vardı.
Babam anlatmaya başlayınca
Anam sessizce ağlardı.

İsmet Zeki Eyüboğlu
(*Kara Zıpkahılar Destanı'ndan*)

Mustafa Kemal, Bandırma vapuru ile Samsun'a geldikten sonra 29 Mayıs 1919'da Osman Ağa ile Havza'da gizlice buluşmuş ve öyle tanışmıştı. Bu tarihten yaklaşık 1.5 yıl sonra da Mustafa Kemal, Topal Osman Ağa'dan Giresun Laz uşaklarından oluşan kendisinin korumasında görev alacak bir muhafız birliği oluşturtmasını istemiş ve Ankara'ya getirilmesini rica etmişti.

Osman Ağa ve Mustafa Kemal'in muhafız birliğini oluşturacak "Kara Zıpkalılar" Ankara'ya 10 Kasım 1920'de gelirler. Onları Mustafa Kemal'in baş yaveri Salih Bozok karşılar. Konukları, Taşhan Otel'e yerleştirir. Muhafızların başında, Osman Ağa ile birlikte; oğlu İsmail Bey ve Kaymakamzade Asım Bey vardır. Muhafızları oluşturacak kafiye ise şu isimler oluşturur: Gümüşreisoglu Mustafa Kaptan, Kırnak (Co) Hüseyin, Tıglioğlu Ömer, Yoloğlu Hüseyin, Kayadibi'nden Aşıkoğlu Garip, Alişhoğlu Mehmet, Yılcıoğlu Hasan, Akyoma'dan Osmanoglu Ali, Akyoma'dan Sarı Mustafa ve Keşap'tan Köseoğlu Hamit'tir.

Kafiye oluşturulan delikanlılar mahalli giysiler içinde hepsi uzun boylu ve yakışıklı on kişiden oluşuyor. Mustafa Kemal'le tanışmanın heyecanı ile yerlerinde du-

ramamaktadırlar. Nihayet Ankara'ya geldiklerinin ertesi günü Mustafa Kemal ile tanışmak için Çankaya'ya kabul edilirler.

Tanışma sırasında, Giresun uşaklarının mahalli giysileri ve takıları Mustafa Kemal'in çok ilgisini çeker. Osman Ağa muhafızları tek tek tanıştırırken, Mustafa Kemal de muhafızların üstündeki giysi ve takıları teker teker sormaktadır. Osman Ağa da: “aba”, “zıpka”, “başlık” diye giysileri adlandırır. Sıra takılara gelir. Onları da “yağdanlık”, “kavdanlık”, fişeklik” diye sayarken, Keşap'lı Hamit'in karşısına gelince, Mustafa Kemal'in gözü Hamit'in koltuğunun altında sakladığı kemeñçeye takılır. Osman Ağa'ya, “Peki bu nedir?” diye sormadan edemez. Osman Ağa “Paşam bunlar ateş hattında da olsa, bir fırsatını bulduklarında bu kemeñçeyi çalar ve oynarlar.” Mustafa Kemal, “Öyleyse çalsınlar biz de görelim” der. Hemen Hamit çalmaya diğerkleri de oynamaya başlarlar.

Giresun uşakları, Mustafa Kemal'in huzurunda o denli coşkulu, hareketli, kıvrak bir horon tuttururlar ki, adeta başka dünyalara yolculuk ederler. Oynayanlar coştukça coşarlar. Karadeniz'in tabiatının, denizinin, akarsularının tüm hareketliliği adeta horon ile ifade edilir. Seyredenleri coşturan, oynayanları iliklerine dek titreten bir horon...

Horonun figürlerinden biri olan “Alaşağı” yapılırken pat diye bir silah sesi duyulur. Seyredenler telaşlanır. Ama oynayanlar patlayan silahı bile duymazlar. Horon tüm hareketliliği ile o büyülü havasından hiçbir şey kaybetmeden sürer.

Biraz sonra horon tepelerden Co Hüseyin'in bacağıın-

dan topuklarına doğru kan aktığı görülür. Meğer “Alaşağı” yapılırken Co Hüseyin’in belindeki tabancanın tetiğine temas edilince tabanca patlamış. Co Hüseyin kendini vurmuş. Ama o farkında bile değil. Horon bütün hızı ve büyüğü ile devam ediyor. Kanı gören Mustafa Kemal, telaşla Osman Ağa’ya hitaben, “Bakınız sizin uşaklardan biri vurulmuş, ayağından kan akıyor. Hemen oyunu durdurun, hastaneye kaldıralım” der. Mustafa Kemal’in telaşına rağmen oynayanlar oyuna devam ederler. Bu sırada Osman Ağa, Mustafa Kemal’e dönerek;“Paşam, bunlar ölseler de horonu bitirmeden yarıda bırakmazlar”. Konuklar ve Mustafa Kemal bu durumu şaşkınlıkla izler. Oyun bitince yaralı hastaneye kaldırılır.

İşte ölseler bile horonu terketmeyen “Kara Zıpkalılar” Mustafa Kemal’in Kuvayi Milliye Destanı’nda ilk muhazırları oldular ve “Giresun Gönüllü Maiyet Müfrezesi” adıyla tarihe geçtiler.

Karadeniz oyunları yani “horonları” genellikle hareketlidir. Ege yöresinden, Doğu yöresinden, Orta ve Batı Anadolu’dan farklı olarak çok hareketli oynanır. Karadeniz tabiatı olarak ta çok hareketlidir. deniz çoğunlukla dalgalıdır. Yörede doğa özelliklerinden dolayı durgun akan akarsu yok gibidir. Karadeniz, doğası ile, insanı ile, horonlara yansımış, horon bu özgün kültürün ürünü olmuştur.

PAŞALIKTAN ÇETECİLİĞE

Kimin ekmeğine yağ sürer savaş
Kimin kanına batırır lokmasını
Kimin karnını doyurur
Yoksulun yakılmış harmanı...

İsmet Zeki EYUBOĞLU
(*Kara Zıpkalılar Destanı 'ndan*)

Yakup Kadri, “Yaban” adlı romanında Kurtuluş Savaşı yıllarında Anadolu’yu, Anadolu halkının durumunu çok güzel ifade ediyor:

“Köylü- Biliyorum beyim, sen de onlardansın emme...

Kemalist aydın- Onlar kim?

Köylü- Aha, Kemal Paşa’dan yana olanlar...

Kemalist aydın- İnsan Türk olur da Kemal Paşa’dan nasıl yana olmaz?

Köylü- Biz Türk değiliz ki beyim.

Kemalist aydın- Ya nesiniz?

Köylü- Biz İslamızı elhamdülillah... O senin dediklerin Haymana’da yaşarlar...

Eğer bize zafer nasip olursa bile kurtaracağımız şey, yalnız bu ıssız topraklarla, bu yalçın tepelerdir. Millet nerede? O henüz ortada yoktur ve onu bu Bekir Çavuşlar, bu Salih Ağalar, bu Zeynep Kadınlar, bu İsmailler, Süleymanlarla yeni baştan yapmak gerekecektir.”

Yakup Kadri halkın acı durumunu yazdıktan sonra bu durumdan halka yabancı aydını sorumlu tutmadan da edemez; Anadolu’yu şöyle anlatır:

“Anadolu... Düşmana akıl öğreten müftülerin, düşmana yol gösteren köy ağalarının, her gelen yağmacı ile bir

olup komşusunun malını talan eden kasaba eşrafının, fren-
giden burnu çökmüş sahte sofuların, cami avlusunda oğlan
koyalayan softaların türediği yer burasıdır. Anadolu halkı-
nın bir ruhu vardı, nüfuz edemedin. Bir kafası vardı, aydın-
latamadın. Bir vücudu vardı, besleyemedin. Üstünde yaşı-
dığı bir toprak vardı, işletemedin. Onu hayvani duyguların,
cehaletin, yoksulluğun ve kıtlığın elinde bıraktın. O, katı
toprakla kuru göğün arasında bir yabancı ot gibi bitti. Şim-
di, elinde orak burada hasada gelmişsin. Ne ektin ki, ne bi-
ceceksin? Bu ısırganları bu kuru dikenleri mi? Tabii ayak-
larına batacak. İşte her yanın yarılmış bir halde kanıyor ve
sen, acıdan yüzünü buruşturuyorsun. Öfkeden yumrukla-
rını sıkıyorsun. Sana ızdırap veren bu şey senin kendi ese-
rindir, senin kendi eserindir.”(9)

Sönen İttihatçılık ile birlikte Anadolu’nun bu duru-
muna çare aramak isteyenlerle birlikte olan “Sabık Yıldı-
rım Grubu Kumandanı Mirliya Mustafa Kemal” için İngi-
liz emperyalizmin resmi ağzı Prof. Arnold J. Toynbee; “bir-
kaç hempasıyla birlikte bir akseri maceranın terör, yaltak-
lanma ve göz boyama yoluyla, Anadolu içlerine yerleşme-
si ve sahte bir hareketi başlatması” yani özetle “Kemal ve
Çetesi” diyorlardı.

1. Dünya Savaşı’na Almanya’nın yanında savaşa katı-
lıp, Almanya’nın yenilgisiyle birlikte işgal edilen Osman-
lının son günlerindeki halk psikolojisini ve Milli Kurtuluş
Savaşı başlangıcı kabul edilen yılları Doğan Avcıoğlu şöy-
le yazıyor:

(9) Y. Kadri, Yaban, s. 110, 111, 139.

“Dört yıl savaştığımız Fransız’a, İtalyan’a ve İngiliz’e tepki yoktur. Kahraman Ödemiş ve Tire temsilcileri Yunan işgalinden kurtulmak için İtalyan işgalini aramışlardır. Balıkesir’in birçok ileri geleni, Amerikan himayesini istemeye yönelmişler ve Amerikan bayrakları asmışlardır. Alaylılar ileri gelenlerinden yüz elli kadarı Fransız himayesine sığınma eğilimlerini belli etmişlerdir. Türkiye’yi yok etme kararı ile gelen İngilizler ise, hemen her yerde baş tacı edilmektedir. Dört yıl amansızca savaşılan İngilizlerle karşı dövüşe devam düşünülmemektedir bile. Gerçekte İngiltere’ye karşı kurtuluş savaşı verilecek fakat bu “milli bir sır” gibi saklanacaktı. Atatürk, Büyük Nutuk’un daha ilk sayfalarında, ilk bölümde uzun uzun belirttiğimiz bu çelişkiyi anlatır.”(10)

İşte Mustafa Kemal’in Padişah Vahdettin’in de oluru alınarak Bandırma vapuru ile Samsun’a 9. Kolordu Müt-fettişi olarak çıkması galiba bu “milli sırrın” bir devamı olarak algılanabilir. Yoksa İngilizlerden yana olan Padişah ile birlikte İngilizle’ye karşı olma olgusu nasıl yorumlanabilir.

O yıllarda halk yıllarca süren savaştan bıkip usanmış-tır. Ülke işgal altındadır. Dağlar asker kaçakları ile doludur. Mustafa Kemal, Samsun’dan Havza’ya giderken, 25 Mayıs 1919 günü halkın o günlerdeki durumunun çarpıcı bir örneğini yaşar. Yolda küçücük tarlasında sakin sakin çift süren bir köylüye rastlar. Bu duruma çok şaşırان Mustafa Kemal köylü ile sohbete başlar: Aralarında şu konuşma geçer:

(10) Doğan Avcıoğlu, Milli Kurtuluş Tarihi, c. 3, s. 908.

M. Kemal- Hemşeri, düşman Samsun'a asker çıkarcak. Belki bunların hepsini işgal edecek. Sen ise rahat rahat toprağı sürüyorsun. Köylü- Paşa, Paşa, sen ne diyorsun? Biz üç kardeşlik. İki de oğul vardı. Yemen'de, Kafkas'ta, Çanakkale'de hepsi elden gitti. Bir ben kaldım. Ben de yarım adamım. Evde sekiz öksüz yetimle, üç dul kalmış kadın var. Hepsi de benim sapanın ucuna bakarlar. Şimdi benim vatanım da, yurdum da aha şu tarlanın ucu! Düşman oraya gelinceye kadar benden hayır bekleme!(11)

(11) D. Avcioğlu, a. g. e., 3. cilt, s. 909.

MUSTAFA KEMAL KARADENİZ'DE

A benim aslan yarım
Dillere destan yarım
Dağları düşman tutmuş
Mavzere yaslan yarım.

İSMET ZEKİ EYUBOĞLU
(Kara Zıpkalılar Destanı'ndan)

Mustafa Kemal, Samsun'a çıkmadan önce 6 aydır İstanbul'daydı. İstanbul'a Sadrazam İzzet Paşa tarafından Suriye Cephesi'nden çağrılıp getirilmişti.

Mustafa Kemal, İzzet Paşa başkanlığında bir hükümet kurulmasını ve kendisinin de Harbiye Nezaretine (Mille Savunma Bakanlığı) getirilmesini hem Padişah'a, hem de İzzet Paşa'ya teklif etmişti.(12) İzzet Paşa bu teklife sıcak bakıyordu. Mustafa Kemal'in Meclis-i Mebusan'a gidip kulis yapması, tanıdığı mebusları devreye sokması, Osmanlı Hürriyetperver Avam Fırkası başında olan dostu Fethi Okyar ve ortak çıkardıkları "Minber" Gazetesi'nin desteği İzzet Paşa'nın hükümet başkanlığına seçilmesi için yetmedi. Seçimi Tevfik Paşa Kabinesi aldı.

Mustafa Kemal seçimi ve sonrasını şöyle anlatıyor:

"Ben bir locada karar neticesini bekliyordum. İsimler okunarak reyler soruldu. Tasnif olundu ve kürsüden netice Heyeti Umumiye'ye bildirildi. Tevfik Paşa Kabinesi ekseriyetle itimada mazhar olmuştu.

Derhal Osmanlı Meclis-i Mebusan Sarayı'nı terket-

(12) Sabahattin Selek, Anadolu İhtilali, s. 196.

tim. Evime döner dönmez, saraya telefon ederek Vahdet-tin'den mülakat istedim.

Onunla hemen bir mülakatta bulunmayı faydalı buluyordum.

Maksadım kendisi ile açık görüşmek, tedbir olarak düşündüğümü açık söylemek ve bu tedbirin tatbikindeki zarureti izah etmektir. Padişahı tasavvur ettiğimiz teşebbüse ikna edebileceğimi zannediyordum.”(13)

Mustafa Kemal'in İstanbul'da yapmayı düşündüğü iki şey de gerçekleşmedi. Tevfik Paşa Kabinesi'ni düşürüp İzzet Paşa Kabinesi'nde Milli Savunma Bakanı (Harbiye Nezareti) olamadı. Padişah Vahdettin ile görüşüp onu etkilemek istiyordu. O da gerçekleşmedi. Ve böylece Karadeniz yolu gözüktü.

Mustafa Kemal İstanbul'da kaldığı 6 ay süresince Padişah ile 15 Kasım 1918, 29 Kasım 1918, 20 Aralık 1918, 15 Mayıs 1919 tarihlerinde olmak üzere dört defa görüşmüştür.(14) Bu görüşmeler sonucu Mustafa Kemal 21 kadar arkadaşı ile birlikte Bandırma vapuru ile Karadeniz'e açıldı. Çünkü Anadolu'nun yolu Karadeniz'den geçiyordu.

9. Ordu Kıtası Müfettişi sıfatı ile Karadeniz'e gönderilen Miriliva Mustafa Kemal'in bölge ile ilgili raporlarından bazı bilgiler şöyledir:

“İngilizlerin son defa çıkardıklarını arzylediğim yüz kadar piyade askeri ile beraber gelen on bir süvarinin on نفرinin Rum oldukları güvenilir biri tarafından bildirildi.”

“İngiliz kıt'alarının Samsun'a çıkması üzerine mem-

(13) Sabahattin Selek, a.g.e. s. 199.

(14) Tevfik Bıyıkoglu, Atatürk Anadolu'da, s. 42.

leketin ecnebi istilasına uğradığı hissine kapılan ve Rum ahalinin taşkınlıklarına kızan 15. fırka makinalı tüfek zabiti Hamdi Efendi, Rum çetelerinin Türk köylerine ve ahalisine yapmakta oldukları zulüm ve tecavüzden de müteessir olarak, bir makinalı tüfek ve emrindeki askerlerle 17/18 Mart'ta dağa çıkmıştır.”(15)

Gene bir başka raporda:

“... İngilizler gelince, hemen mahsupta bulunan kanlı katil, bütün Rumları tahliye ettiler, Ermeniler o günden İngilizler vasıtasıyla hükümetimize başvurarak, gayet acele, isimlerini eski isimleriyle değiştirdiler. Rumlar İngilizlere güvenerek Türk köylerine taarruza geçtiler. İki gecede bir, bir Türk köyünü silah, para, eşya, erzak almak üzere soyarlardı. Köylüler hükümete müracaat edince İngilizlerin işe karışması ile köylülerin yalan söyledikleri...”(16)

Mustafa Kemal, 15. fırkanın terhisten sonra 700 firar verdiğini taburların 50 ile 100'e indiğini ifade ediyor. Durum bildiren raporlarında devamla:

“Amasya Livası içinde 21 Rum çetesi görülmektedir. Tokat-Niksar'da 5 Rum çetesi dikkati çekmektedir.”

“Rum ve Ermeni çeteleri ve komitacıları daima temas ve irtibatla bulundukları İngiliz subayları ile Amerikan memurlarından çok yüz buluyorlar. Merzifon'daki Gümüşhacıköy kazası Rumları ile ilişkileri dikkat çekicidir.”

M. Kemal raporunda devamlı; olay çıkaran Rum çete-

(15) Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, No: 64-65-68-69- 71-77-83.

(16) Sabahattin Selek, a.g.e. s. 190.

başlarını İngiliz subaylarının devamlı olarak koruduklarını da rapor ediyor.

Mustafa Kemal saraya gönderdiği bir raporunda Samsun bölgesiyle ilgili şöyle yazıyor:

“Mütarekeden sonra Yunanlılık emeli güden bütün Rumlar her yerde şımardılar. Samsun havalisinde de Pontus hükümetini kurmak için birleştiler. Bütün Rum çeteleri bu maksat uğrunda siyasi bir şekil aldı. Son zamanlarda Samsun havalisindeki Rum nüfusunu arttırmak için Rusya’da ne kadar Rum varsa buraya gönderilmesine çalışılmıştır.

Bugün Samsun havalisinde 40 kadar Rum çetesi vardır. Buna karşılık Türk ahali, hükümet tarafından korunmadığından bazı Laz çetelerini Trabzon havalisinden getirterek mal ve namuslarını korumak zorunda kalmışlardır. Böyle 13 Müslüman çetesi faaliyettedir. Hakiki durum budur. Samsun’da nüfus ekseriyeti Rumlardadır. Rumlar hükümete karşı soğukturlar. Fakat Liva içinde ezici çoğunluk Türklerdedir.”(17)

Mustafa Kemal’in raporunda asayiş problemini Rumların yarattığı tesbiti dışında anlamlı bir belirleme de Samsun’da Rum nüfusun çoğunlukta olmasıdır. Osmanlının devlet olarak dağıldığı her etnik grubun kendi bayrağını velayete çekerek bağımsız devlet kurduklarını ilan ettikleri şartlarda demek ki Karadeniz’deki Pontuslular da bu olayın gereği için ellerindeki çabaları eksik etmiyor gözüküyorlar.

(17) Tefvik Bıykoğlu, Atatürk Anadolu’da, s. 36-37.

Mustafa Kemal'in raporundan; Merzifon kaymakamı'nın Margrit Efendi olduğunu öğrenmemiz dışında, Lâdik gibi mühim bir kazaya bir Rum kaymakamının gönderilmesinin eleştirildiğini de öğreniyoruz.

“Trabzon Vilayetine gelince, İslamlardan birkaç çete var ise de soygunculuk maksadına dayanıyor. Tehcir işlerinden dolayı yakalanmamak için kaçan Topal Osman Ağa'nın çetesi mühim olup, Giresun ve civarında faaliyettedir.”(18)

Böylece Mirliya Mustafa Kemal Paşa 9. Ordu Kıtası Müfettişliğine çok geniş yetkililerle ve Genelkurmay'ında tasdiki ile başlamıştı. Karadeniz'deki görevleri arasında ise, bu bölgede özellikle Hıristiyan nüfusun aleyhine asayiş bozan çeteleri ve elebaşlarını halletme te vardı. Raporda da görüldüğü gibi bunların başında da Topal Osman Ağa geliyordu.

Şimdi Topal Osman Ağa ile birlikte Mustafa Kemal'in Havza'da başlayan Milli Mücadele yolculuğundan önce Topal Osman'ın hayat hikayesine kısaca bakalım. Doğan Avcıoğlu'nun; “Mustafa Kemal'in ısrarla hizmetinde tuttuğu en ilginç kişi” diye netilediği Topal Osman kimdir?

(18) Tefvik Bıyıkoglu, a.g.e., s. 37.

“SEHPA VE TABANCA”

Bazı insanlar vardır, yaşadıkları döneme damgasını vururlar ve yaşadıkları zaman dilimi onlarla özdeşleşir. Sanki onlar olmasa o olaylar yaşanmaz, tarih bir başka gerçekleştirmiş gibi gelir insana. Artık o kişiler yaşadıkları dönemin birer simgesi olmuşlardır. Yine bazı kimseler vardır ki yaşadıkları dönemin damgasını yerler.(19) Topal Osman ya da nam-ı diğer Osman Ağa bu damgayı ömür boyu taşır. Öyle ki zamanın su gibi akıp gitmesi, yeni dönemler ve yeni dönemin olayları...

İşte Topal Osman adı anılmadan, “Lazistan”ın Milli Kurtuluş Savaşı tarihindeki rolü ve ona bağlı bir dizi olay açıklanamıyor.

Ege’de Kurtuluş Savaşı’nda Kuvayi Seyyare ve Çerkes Ethem’in misyonu ne idiyse bir anlamda Karadeniz’in de Kurtuluş Savaşı’na katılmasında Topal Osman ve Kara Zıpkalıların misyonu aynı doğrultuda sayılabilir. Ama tabii kendi özgül koşulları birlikte ele alınmak koşulu ile... İşin tuhaf yanı akibetleri de birbirine benziyor.

(19) Bülent Demirbaş, Doğmayan Hürriyet’e Önsöz’den.

Mustafa Kemal bir konuşmasında; “Ben Erzurum’dan İzmir’e sağ elimde tabanca, sol elimde sehpa öyle geldim.” diyor. Bu ifade o yıllarda tabanca ve sehpaya ne denli gereksinim duyulduğunu çok çarpıcı olarak vurguluyor. Bu iki araç tabanca ve sehpa Topal Osman’ın hayatını anlatırken de sık sık gördüğümüz elemanlar arasında sayılır.

TOPAL OSMAN KİMDİR?

Osman Ağa, 1884 yılında Giresun Hacı Hüseyin Mahallesi'nde doğmuştur. Babası Hacı Mehmet Efendi ve dedesi İsmail Kaptan, Giresun'un önde gelen eşrafları arasındaydılar. Kendileri deniz ticareti ile uğraşırlardı. Rus limanları ile Karadeniz limanları arasında taşımacılık yaparlardı. Ekonomik durumları oldukça iyiydi.

Osman da küçük yaştan beri ailenin işlerine yardımcı olurdu. Çok defa Batum'a, Trabzon'a, Samsun'a, Ordu'ya gidip gelmişliği vardı. Gençliğinden beri liderlik vasfına sahip birisiydi. İsmindeki 'Ağa' ifadesi de bunun sonucudur.

Osman askerliği çok sevmesine rağmen, askeri okula gidememiştir. İsteğini savaşa, savaşmaya yöneltmeye çalışmış ve bunda da oldukça başarılı olmuştu.

Evlilik çağı gelince Osman Ağa, Panazoğlu Hacı İsmail Ağa'nın kızı Hatun Panaz Hanım ile evlenmiştir. Kayınpeder varlıklı biridir.

Osman Ağa bir süre sonra Rumlar tarafından Aksu Deresi ağzına kurulu kereste fabrikasına da ortak olur. Daha sonra oğulları, İsmail ve Mustafa dünyaya gelirler.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarındaki çöküş dö-

nemi Giresun'u da etkiler; Rum, Sırp, Arnavut, Bulgar uluslarının Osmanlıya karşı bağımsızlıkçılık istemleri Karadeniz'deki Rum ve Ermeniler üstünde de etkili olur. Pontus'taki bu antik etnik gruplar bu ortamdan hareketle kıpırdanmaya başlarlar. Bu durumdan imparatorluğun egemen unsuru olan Türkler rahatsız olurlar. Bu durum karşılıklı heyecanlı hareketlerle istenmeyen olayların çıkmasına yol açar.

Derken... 1912 yılında Balkan Savaşı patlak verir. Seferberlik ilan edilir. Osmanlı yeni asker toplar. O sırada Osman Ağa da asker adaydır. Ama bedelli askerlik te vardır. Osman'ın babası Hacı Mehmet Efendi oğlunu askere göndermek istemez. Askerlik şubesine gider, askerlik bedeli olan 54 sarı altın lirayı ödeyerek oğlunu cepheye gitmekten kurtarır.

Bu durumu duyan Osman çok üzülür. Babasına gidip bedeli alması için ısrar eder. Aksi halde gönüllü olarak arkadaşlarıyla birlikte askere gideceğini bildirir. Babası ikna olmayınca, isyan eder ve askere gönüllü olarak yazılır. 65 gönüllü arkadaşı ile Giresun'dan İstanbul'a hareket ederler.

Osman Ağa'nın askerlik yaşamı böylece başlamış olur. bundan sonra Osman Ağa'yı cepheden cepheye, savaştan savaşa dur durak demeden izleyeceğiz.

Osman Ağa, Balkan Savaşı'nda Trakya-Çatalca önlerinde savaşırken sağ diz kapağından aldığı şarapnel parçasıyla yaralanır. İstanbul-Şişli Etfal Hastanesi'nde tedavi olur. Ama bacak eski halini almaz. Osman Ağa Topal ka-

lır. İşte Topal' lakabı bu savaştan kendisine anı olarak kalmıştır. Giresun'lu gönüllülerin yarıdan çoğunun şehit olduğu bu savaştan sonra Osman Ağa Giresun'a Topal olarak değnekleri ile döner.

Arkasından 1914 yılında 1. Dünya savaşı patlak verir. Osmanlı İmparatorluğu Almanya safında yer alınca ülke dört bir yandan saldırıya uğrar. Bu arada doğudan da Ruslar saldırıya geçer.

Bu kez Topal Osman'ın Ruslara karşı savaşmak için gönüllü topladığını gözlemekteyiz. Giresun'dan topladığı 100 kadar gönüllüye Trabzon Cezaevi'nin kapılarını açarak 150 kişiyi de ilave edince Topal Osman gönüllülerin başında Batum önlerinde...

Savaş cephelerde uzadıkça uzadı. Kara Zıpkalılar Rus orduları karşısında olağanüstü başarılar elde ettiler. Gönüllü taburu 'Teşkilat-ı Mahsusa Alayı'na bağlı olarak görev aldı. Topal Osman savaş sırasında tifo hastalığına yakalandığından, Rus ordusu Bayburt önlerindeydi. Nisan 1916 da Rus ordusu Trabzon'u işgal eder. Akçaabat bombalanır. Bu sırada Osman Ağa'nın gönüllülerinin sayısı 800'ün üstündedir. Gerilla savaşı yöntemleri ile gönüllüler Ruslara hayli kayıp verirler.

1917'de Rusya'da "Ekim Devrimi" gerçekleşince bu cephedeki savaş biter. Çünkü kurulan Sovyetler Birliği orduyu geri çeker.

Almanya savaşta yenilince, Osmanlı İmparatorluğu da yenik sayılır. Böylece 1. Dünya Savaşı bitmiş olur. Arkasından 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi imzalanır. Os-

manlı ordusu silah bırakır. Ülke işgale başlanır. Mondros Mütarekesi şartları Karadeniz'deki azınlıkları sevindirir.

Azınlıkların İstanbul'a ihbar üstüne ihbar ederek hemen yakalanıp cezalandırılmasını istedikleri kişilerin başında "Topal Osman" geliyordu. Topal Osman, Giresun Ermeni ve Rumları dışında, şiddet yanlısı tutumu ile azınlıklar dışında Müslüman halk içinde de korku salıyordu.

Hatta Mondros Mütarekesi sonrası Giresun Belediye Başkanı Hacı Bey sağlık ve yaşlılık nedeniyle görevden istifa edince Topal Osman hiç kimseye danışma gereği duymadan kendisini Belediye Başkanı ilan etmişti. Çünkü o günlerde Pontus sahillerinin tek hakimiydi. Bunda, Giresun eşrafı ve halkının Pontusculara karşı Topal Osman'ı 'kurtarıcı' olarak görmelerinin de büyük payı vardı.

Topal Osman'ın silahlı adamları dışında bir de Belediye Başkanlığı gibi resmi bir mevziyi elde tutması Pontuscular için istenmeyen bir gelişmeydi.

Bu durumdan rahatsız olan bölgedeki Rum ve Ermeni Cemaati ileri gelenleri, gerek doğrudan İstanbul Hükümeti'ne gerek Patrikhane aracılığıyla İtilaf devletleri temsilcilerine Topal Osman'ı şikayet eden telgraflar çekip yakalanmasını vs. istemeye başladılar.

Duruma el koyan, İstanbul'da kurulu Divan-ı Harp adı verilen 'Olağanüstü Savaş Mahkemesi' Topal Osman'ın derhal yakalanarak İstanbul'a gelmesine karar verir.

Durumu öğrenen Topal Osman silahlı adamlarının da yardımıyla dağa çıkar. Topladığı gönüllülerle birlikte o yıllarda Sivas'a bağlı Şebinkarahisar'a yerleşir.

Topal Osman'ın Giresun'dan ayrılmasını iyi değeren-

diren ayrılıkçı Rumlar çalışmalarını yoğunlaştırır. İstanbul Hükümeti'nin buradaki temsilcilerini etkisiz duruma getirirler. Kızılhaç görevlisi gibi Yunan gemileri çok sayıda Rumu Giresun ve çevre kasabalara taşır.

Topal Osman ise bu gelişmelere misilleme olarak Keşap ve Karahisar çevresindeki Rum köylerine ard arda baskınlar yapar.

Rumların gerçekleştirdiği bu etkinliğe karşın yöre halkının direniş hazırlıkları da hızla gelişir. Birleşerek çalışmaları ilerleten Giresun aydınları ve eşrafı 12 Şubat 1919'da bölgedeki Kuvayi Milliye teşkilatını kurarlar. (Muhafazai Hukuku Milliye Cemiyeti) İlk yönetim ise şu kişilerden oluşur: Başkan Dizdaroğlu Eşref Bey, Niyazi Tayyip Bey (öğretmen), Dr. Ali Naci Duyduk, İbrahim Hamdi Bey (mühendis) ve Ethem Nazif Bey. Cemiyet yöneticileri "Işık" ve "Karadeniz" adlı gazeteler ile de yoğun bir direniş propagandası yapmaya başlarlar.

Bu çalışmalar kısa sürede sonuç verdi. Baskınlardan tedirgin olan halk örgüt çevresinde toplandı. Yunanlıların 15 Mayıs 1919'da İzmir'i işgal etmesi halkın duyarlı tepkisine yol açtı. 17 Mayıs günü Çamlıcaşarı önünde bir miting düzenlendi. Giresunlular işgali ve işgale göz yuman İtilaf Devletleri'ni protesto ettiler. Mitingden sonra Padişah'a, Hükümet'e, İstanbul'daki İngiliz, Fransız ve İtalyan temsilciliklerine protesto telgrafları çekildi.

Sadrazam Damat Ferit Paşa'ya çekilen telgraf metni şöyledir:

"Hükümetinizi, hakkımızdaki ölüm fermanını duyurmakla görevli bir kurum olarak görmek istemiyoruz. Size

Türk Sadrazamı olarak sesleniyoruz. İzmir’de Yunan bayrağı mı sallanacak, Türk bayrağı mı? Darağaçları bizim uf-kumuzda da belirmektedir, idam anımız yaklaşmaktadır. İzmir’in Yunan’a katıldığını öğrendiğimiz gün, Giresun ve çevresi sessiz kalmayacaktır... Zor, sonucu geciktirmekten başka bir işe yaramayacaktır.”(20)

Ayrıılıkçı Rumların deniz yolu ile devamlı silahlanmalarına karşın, yerli halk yavaş yavaş örgütleniyordu ama silahsızdı. Haziran 1919’lu günlere gelindiğinde bu gelişmelere önderlik edebilecek biricik güç olarak Topal Osman çevresindeki silahlı milis gücü görülüyordu. Muhafaza-i Hukuk Cemiyeti yöneticileri Topal Osman’ı Giresun’a getirmenin yollarını arıyorlardı. Topal Osman da ayrıılıkçı Rumların etkinliklerini izliyor ve olaya müdahalenin şartlarını olgunlaştırmaya çalışıyordu.

Bu şartlar Haziran ortalarında “Taş Mektep”e ayrıılıkçı Rumların Pontus bayrağını çekip Türk esnafa saldırmasıyla oluştu. Topal Osman yanında 20 atlı ile şehri bastı. bayrağı indirdi. Bu olaydan sorumlu sayılan Rum doğramacı ustasını da yanına alarak gitti. Baskın sonrası doğramacının öldürüldüğü duyulunca Rumlar paniğe kapıldı. Bu durumu iyi değerlendiren Osman Ağa Rum ileri gelenlerine baskı yaparak İstanbul Hükümeti’nce bağışlanmasını sağlamaya çalıştı.

Gerek bu durum gerek Cemiyet yönetiminin girişimleri sonucunda, bir ay içinde Topal Osman İstanbul’un “Af fi Şahanesi” ile bağışlandı. Topal Osman yasal olarak Gi-

(20) Erden Menteşoğlu, Osman Ağa, s. 51.

resun'a döndü ve Hacı Kadioğlu İsmail Efendi'den Belediye Başkanlığı görevini devraldı. Kısa bir süre sonrada Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti Giresun Şube Başkanı oldu.

Celal Bayar, "Ben de Yazdım" adlı eserinin 5. cildinde Karadeniz'deki Rum Pontus hareketi ile ilgili şunları yazıyor:

"Patrikhane delegelerinden Trabzon Metropolit Hrisantos, Paris'te Pontus Milli Birlik Reisi Sokrat Ekonomos ve Marsilya'da yerleşmiş Trabzonlu bir tüccar olan Pontus Yerlileri Kongresi Reisi Konstantin Jean Kontantinidis, Karadeniz çevresindeki emellerini tatmin için barış kongresine birçok muhtıra vermişlerdi.

Bu muhtırada özetle:

"Milliyetçi maskesi altında bugün bile İttihat ve Terakki Komitesi ileri gelenlerinin söz ve hükümlerinin yürüdüğünü, İslamların silahlandırıldığını, Osmanlı Hükümeti'nin aczinden Rum ahalinin silahsız ve müdafaasız ölüm tehlikesi içinde kaldıklarını öne sürerek vatandaşlarının tarih ve asrımıza leke(!) olan bugünkü durumdan kurtarılmasını" diliyorlardı.

Metropolit Hrisantos, konferansa sunduğu muhtırasında bu konuda nüfus istatistikleri de veriyor:

"Rusya'da bulunan 250.000 göçmenle birlikte Pontus Rum ahalinin 850.000 ve aynı bölgedeki Müslümanların da 836.000 nüfustan ibaret olduğunu ve bunların da muhtelif milletlere mensup bulunduklarını iddia ederek, Pontus sınırları içindeki Ermeni sayısının da 78.000 kişi olduğunu söyleyerek arkasından şu düşünceleri ileri sürüyor:

1. Pontus Rum nüfusu Kafkasya ve Rusya kıyılarında-ki güçlerle İslam nüfusu kadar olacaktır.

2. Müslüman nüfusun büyük kısmı aslen Rum olup, asıllarını ve konuşmakta oldukları Rum dilini unutmamışlardır.

3. Türkler... Rumların memleketi idareye muktedir olabileceklerini tanımış, Rus işgali sırasında idareyi onlara bırakmıştır.

4. Ruslar ve İtilaf Devletleri Pontus Mahalli Hükümeti'ni tanımışlardır.

5. Yerliler bu hükümete itaatle kalmamış ona kesin güven de göstermişlerdir vs.

Bu ve benzer nedenlerle Pontus bölgesinin bağımsız bir Rum ülkesi olması gerekir.”(21)

Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkıp Topal Osman ile görüştüğü günlerde konuyla ilgili Rum istemleri de özet olarak böyledir.

(21) Celal Bayar, Ben De Yazdım, 5. cilt, s. 1463.

ÇETECİLİKTEN YARBAYLIĞA

1. Dünya Savaşı'nda Osman Ağa'yı 94. Alay'da adamları ile birlikte “yarbay” rütbesine kadar yükseldiğini görüyoruz. Mustafa Kemal Samsun'a çıktığı sırada; çete başı Topal Osman, Ermeni sürgünü suçlusu olarak aranmaktadır. Bu sırada Osman Ağa'nın başka bir görevinde yöredeki asker kaçakları ile mücadeledir. Topal Osman'ın etkisi bu yıllarda oldukça artar. Giresun'dan Samsun'a kadar uzanan sahil bölgesinde tek otoritedir. Bir derebeyi olarak anılır. Bilgisi dışında bölgede adeta kuş uçuşmaz.

Osman Ağa sert metotları ile Rum çetelerini çok güç duruma düşürür. Rum çetelerin Türk köylerine yaptığı kötülüklerin, baskıların en az üç, beş mislini onlara yapar. Çeteciler “gemi kazanlarında cayır cayır yaktırdığını” hala yöredeki halk anlatıp duruyor.

Topal Osman çevresine topladığı gönüllülerle Rum çetelerini temizlemeye çalışırken, Mustafa Kemal de 9. Ordu Müfettişi olarak Rumları ve Ermenileri Türk çetelerinden korumak için padişah tarafından görevli olarak 16 Mayıs 1919'da Samsun'a gönderilir. Mustafa Kemal ve 21 ar-

kadaşı 19 Mayıs 1919 günü Samsun Limanı'na ayak basarlar.

Yani Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkınca yapacağı işler arasında Topal Osman'ı ve çetesini yakalayıp etkisiz hale getirmesi de vardır.

Mustafa Kemal'in daha önce Topal Osman ile bağlantılı olduğu ve Samsun'a çıkar çıkmaz. Havza'da kendisi ile görüştüğü de çeşitli kaynaklarda belirtilir.

Mustafa Kemal'in Topal Osman'la görüşme isteği kendisine ulaştınca, Topal Osman yanına yakın arkadaşları Temoğlu İsmail Ağa'yı, Dalgaroğlu Bilal'i ve Çavraklı Kara Ahmet'i yanına alarak Havza'nın yolunu tutar.

Topal Osman'ın Mustafa Kemal'le tanışmasını sağlayan bu ilk görüşme 29 Mayıs 1919 günü Havza'da gerçekleşir.

İki lider arasında uzunca süren gizli bir görüşme yapılır. Bu görüşme ile karşılıklı güven duyguları oluşur. Mustafa Kemal'in Osman Ağa'ya şöyle dediği yazılır:

“- Çok buhranlı yaşıyoruz. Ümitsiz değiliz. Senin hakkında gerekli bilgileri edindikten sonra seni buraya çağırttım. Bundan sonra el ele çalışacağız. Pontuscuların Karadeniz kıyılarında neler yaptıklarını bir de erbabanın ağzından dinleyelim dedik.”

Osman Ağa'da Giresun ve çevresiyle Rum ve Ermenilerin faaliyetleri hakkında ayrıntılı bir rapor sunar. Arkasından Mustafa Kemal özetle şöyle der:

“- Görüyorum ki, vatansever duygular taşımaya gençliğinde başlamışsın. Senin bugünkü yolun, o günkü açtığın çığırardan gelmektedir. Memleket kurtuluncaya kadar, için-

de bir tek dış ve iç düşman kalmayınca kadar çarpışmak zorundayız. Sen, Karadeniz köy ve şehirlerini koruyacaksın. Çeteni derme çatma bir kuvvet olmaktan çıkaracaksın. Bir alay teşkil edeceksin. Bu alayın kumandanı olacaksın. Sana genç ve atak subaylar vereceğiz. Pontuscular hangi usulleri kullanıyorsa, siz de o usulleri çekinmeden kullanın. Vatanı kurtarmakta bu son şansımızdır. Bu mücadeleyi kaybedecek olursak, tarihten siliniriz.”

Hasan İzzettin Dinamo; Kutsal İsyan’da Topal Osman ile ilgili yazdığı bölüme şu başlığı koymuş; “Mangal Yürekli Adamın Hikayesi”. Aynı başlık içinde Topal Osman’ı anlatırken; “Topal Osman, şehrin Türk halkınca çok sevilen ve kendisine umut bağlanan bir yerli kahramandı.”(22)

İstanbul Hükümeti’nin idam suçlusu olarak aradığı Topal Osman’ın Belediye Başkanlığı ile ilgili olarak Mustafa Kemal ile aralarında şu konuşma da geçer:

“- Pontus belasının temizlenmesini tamamıyla senin tecrübeli ellerine bırakıyorum. Osman Bey seninle durmadan muhabere edeceğiz. Belediye Reisliği’ni bırakıp uzaklaşmamalıydın. Şimdi yine bu mevki elde edebilir misin?”

Topal Osman güler ve Mustafa Kemal’in bu istemine karşı şunu söyler:

“Ne demek Paşam? Çocuk oynucağı bu. Siz arkamızda bulunduktan sonra evvel Allah Giresun Belediyesi’ne gidip oturmamız artık gün meselesidir.”

Bu cevaptan sonra Mustafa Kemal da;

“Madem ki Türk halkı tamamıyla seni destekliyor hiç

(22) Hasan İzzettin Dinamo, Kutsal İsyan, c. 2, s. 113.

durma teşkilatını yap. Git reislik makamına otur. Şehir bilfiil senin ve adamlarının işgalinde bulunsun. Sen kaçıp dağa çekileceğine Pontuscular ve Rumlar kaçsın. Onlar bir ke-re kanunsuz yola adım atar göründüler mi zamanla hepsini temizleriz.” der.

Uzun süren görüşmeden sonra Topal Osman da Mustafa Kemal’in bu yaklaşımına karşın şöyle der:

“Siz hiç merak etmeyin Paşam! Bu Pontus Rumlarına öyle bir tütsü vereceğim ki hepsi mağaralarda eşek arıları gibi boğulup gidecek.”(23)

Mustafa Kemal ile Topal Osman’ın tanışması ve bundan sonraki birlikteliği Giresunlu araştırmacı Mustafa Dağ şöyle yorumluyor:

“Topal Osman Ağa artık bu dakikadan itibaren fikirleriyle, canıyla, malıyla, adamlarıyla ve herşeyiyle Mustafa Kemal’in yanındaydı. Onun için canını her an vermeye hazırdı. Mustafa Kemal’e ve onun hareketine engel olmak isteyen ve onun muhalif gördüğü herkes Osman Ağa’nın artık en büyük düşmanıydı. Topal Osman Ağa’nın Mustafa Kemal’e bu yürekten bağlılığı ölünceye kadar devam etti. Nitekim canını da bu uğurda verdi.”(24)

Mustafa Kemal’in Topal Osman’ı emir ve komutasına bu sırada aldığı ve ölünceye kadar da bu beraberliğin devam ettiği görülmektedir. Topal Osman’ın Balkan Savaşı, 1. Dünya Savaşı ve Teşkilatı Mahsusacı olarak süren askerlik yaşamı Mustafa Kemal ile tanışınca Kurtuluş Sa-

(23) H. İ. Dinamo, aynı eser, 2. cilt, s. 113-133

(24) Mustafa Dağ, Gurbetçi Giresun Dergisi, sayı: 11, s. 14.

vaşı saflarında da devam etti. Ve yarbay rütbesine kadar yükseldi.

Erzurum Kongresi delegesi Giresunlu Dr. Ali Naci Duyduk Topal Osman'ın milli direniş olayı içine alınmasını şöyle anlatıyor:

“... Trabzon merkezi, artan tehlikelerin yarattığı kaygılarla, gerekirse silahlı direnişe girişme kararı vermişti. Bu karara nasıl uyacağımızı düşünüyorduk. Çünkü Müslüman halkta silah yoktu. Rum çeteleri ise tepeden tırnağa silahlanmışlardı. Aklımıza Osman Ağa geldi. Onunda silahlı bir çetesi vardı. Fakat Ermeni sürgününden sorumlu olarak İstanbul Hükümeti'nce aranıyordu. Bu nedenle Keşap taraflarına gitmişti. Gidip kendisiyle görüşmek ve Giresun'a gelmesi kararını verdik. Önce Giresun Kaymakamı Pertev Bey'le anlaştık. Sonra Keşap'a gidip Osman Ağa'yı bulduk. Durumu anlattık ve kaymakamın göz yumacağını bildirdik. Birlikte çalışmayı önerdik, kabul etti ve Giresun'a geldi.”(25)

(25) Mahmut Goloğlu, Erzurum Kongresi'ne Doğru, s. 24 ve

KAYMAKAMIN KAÇIRILIŞI

Damat Ferit Hükümeti Topal Osman'ın Karadeniz sahilllerinde Kuvayi Milliyeci çalışmalarından rahatsız oluyordu. Bu yüzden onu “halletmek” için bir dizi önlem almaya çalışıyordu. Bunlardan birisi de Giresun Kaymakamı Bakir Nedim'in kiralık adamlar tutarak Topal Osman'ı öldürtme teşebbüsüdür.

Kaymakam Baki Nedim, Rizeli Ekşioğlu Mehmet adında birisini kiralık katil olarak Osman Ağa'yı öldürmesi için tutar. Fakat Ekşioğlu Mehmet bu işi gerçekleştiremez ve durumu Osman Ağa'ya bildirir. Durum anlaşılnca Osman Ağa Kaymakamın evini basar ve dağa kaçırır. Olayın duyulması üstüne Trabzon Valisi Galip Bey araya girer. Vali, Kaymakam bırakılırsa kendisi tarafından cezalandırılacağına söz verir. Osman Ağa da Kaymakamı Trabzon'a gönderir.

Bu olayda, Giresun ve havalisinin hakimiyetinin Padişah ve hükümetinin değil, Topal Osman'a Laz uşakları olduğunu gösteriyor. Osman Ağa bu doğrultudaki faaliyetleri için Mustafa Kemal'den de gerekli emir ve desteği almış-

tır. Amasya, Erzurum, Sivas toplantıları yapan Mustafa Kemal ve heyeti ile de sıkı teması devam ediyor.

Topal Osman'ın çetesi Karadeniz sahillerinde sürekli artıyordu. Her gün yeni gönüllüler katılıyor, giderek gönüllü birliğin masrafları da artıyordu. Gönüllü milislerin yedirilmesi giydirilmesi, silahlandırılması ve diğer ihtiyaçlarının karşılanması için önemli bir bütçeye gereksinim duyuluyordu. Bu ise halkın bağış ve katkıları ile gerçekleşiyordu. Halktan toplanan paralardan şikayetçi olanlar da yok değildi. Çünkü, Osman Ağa zorunlu olarak varlıklı kişilerden, daha fazla maddi katkı bekliyordu. Bu isteği yerine getirmeyenlerin ise canını şu veya bu şekilde yakabiliyordu. İşte kendisinden yardım istenen, vermek istemeyen bir kısım eşraf el altından İstanbul ve Padişah yanlısı Trabzon Valisi Kara Galip'e sürekli şikayetlerde bulunuyorlardı. Şikayetlerin esası şöyleydi:

“Giresun'da adam öldüren, yol kesen, harç alan bir eşkiya türedi, bu eşkiyadan bizi kurtarın vs.”

Bu şikayetlerin ulaştığı yer sadece Trabzon ve İstanbul Hükümeti ile sınırlı kalmamış, 1. TBMM'den sonra da Ankara Hükümeti'ne de sık sık şikayetler ulaşmıştır. Bu tür şikayetlerin bir kısmına araştırmamızın 'Belgeler' kısmında yer verdik. Ankara'ya ulaşan bu şikayetlerin doğruluk payını saptamak bize düşmediği gibi oldukça zor bir uğraş olduğu da yadsınamaz. Biz bunlara sadece araştırmanın tarafsızlığını korumak ve tarihi değerinde vesikalar oldukları için yer verdik.

ERZURUM KONGRESİ

Mustafa Kemal, Erzurum Kongresi'nin yapılacağını ve Giresun'u temsilen iki kişinin gönderilmesini Topal Osman'a bildirir. Giresun'daki cemiyette, ili temsil edecek okumuş iki temsilciyi Erzurum'a göndermeye karar verir. Bunlar Giresun'un yetiştirdiği iki aydın temsilci Dr. Ali Naci Duyduk ile Mühendis İbrahim Hamdi Bey'dir. Giresun delegeleri büyük bir törenle uğurlanırlar. 10 Temmuz 1919'da yapılması düşünülen Erzurum Kongresi çeşitli engellemeler sonucu 23 Temmuz 1919'da başlar. Kongre Trabzon ve Giresun delegelerinin açtığı canlı tartışmalara tanık olur. Tartışılan ilk konu, Kongre divan başkanlığına kimin seçileceğiydi. Giresun ve Trabzon delegeleri divan yönetiminin delegelerce belirlenmesini istiyorlar. Mustafa Kemal'in önceden kararlaştırıldığı gibi başkanlığa getirilmesine karşı çıkıyorlardı.

İbrahim Hamdi Bey'in, Kongre'nin "askeri ve tepeden inme" bir izlenim yaratmasını engellemeye yönelik tutumunun bir başka yansıması da Mustafa Kemal'in Kongre sırasındaki giyimine ilişkin olur. Mustafa Kemal, Kongre'nin ilk günkü oturumun üniformalı ve padişah yaveri ol-

duğunu gösteren nişanları ile katılır. İbrahim Hamdi Bey, Mustafa Kemal'in "sivil ve milli bir toplulukta ve askerlik mesleğinden bütünü ile ayrılmış olmasına rağmen, padişah yaveri giysisi ile bulunmasının doğru olmayacağı"nı söyler. Bu düşüncelerini İbrahim Hamdi Bey şöyle ifade eder:

"Paşa askerlik elbisesi ile kongreyi etkiliyorsunuz, bundan böyle sivil elbise ile gelmenizi rica ediyorum."

İbrahim Hamdi Bey'in bu uyarısına kulak vermiş olacak ki Mustafa Kemal ve kadrosuyla Karadeniz delegeleri arasındaki görüş ayrılığı oluşturan önemli bir olay da bu delegelerin kongrede verdikleri 22 maddelik program taslağıdır. Bu taslaktaki bazı düşünceler şöyledir:

"- Kişisel ve toplumsal ilerlemenin sağlanması amacı ile oluşturulacak kuruluşlar, demokratik bir temelde düzenlemelidir.

- Vatan savunulmasında milis örgütlenmesine gidilmeli.

- Zenginle yoksulun aynı oranda vergilendirilmesinden vazgeçilmeli, kazanç oranında vergilendirmeye gidilmeli.

- Her türlü korumacılığa karşı çıkılmalı, ancak ABD ve İngiltere devletlerinden birinin bilimsel, ekonomik alanlarda doğru yol gösterici yardımları kabul edilmelidir.

- Doğru illerinde adem-i merkeziyetçi (yerinden yönetim) uygulanmasına geçilmelidir vs."

Başka değişik görüşler de ifade eden bu program taslağı kısa görüşmeden sonra reddedebilir. Ama Karadeniz delegeleri Mustafa Kemal'e muhalefet bayrağını da kaldırmış olurlar. Bunu duyan Osman Ağa onları rahat bırakmaz.

Şimşeklerin Karadeniz delegelerine çekilmesine neden

olan olaylar için Giresun delegesi İbrahim Hamdi şunları diyor:

“... İttihat ve Terakki erkânıyla ordu mensuplarının memleketi felaketlere sürüklediklerine kani idim. Bu sebeple, bu kongrenin tamamen tarafsız, milletin içinden doğma ve sivil kanunlara dayanan bir kongre olmasını istiyordum. Oysa ki, Erzurum’a varınca Kongre Başkanlığı’na Mustafa Kemal Paşa’nın seçilmesinin Kazım Karabekir Paşa ve diğer ordu mensupları tarafından kararlaştırıldığını ve delegelerin de özel konuşmalar ve anlaşmalarla elde edildiğini öğrendim. Bunu hiç düşünmemiştim. Mustafa Kemal Paşa’ya bunu kabul etmemesini rica ettik. Fakat kararlı idi. Ve böyle bir girişimin ancak kendisinin yönetimi nde başarıya ulaşabileceğini bildirdi. Nitekim de öyle oldu. bunu şimdi anlıyorum ama o zaman kabul edemiyordum.”

Topal Osman, o yıllarda Mustafa Kemal’in karadeniz’deki en sadık adamı. Nitekim Erzurum Kongresi’nde Mustafa Kemal’i çeşitli noktalarda eleştiren Giresun delegeleri karşılarında Topal Osman’ı bulurlar. Erzurum Kongresi’nde Mustafa Kemal’e muhalif olanlar artık korku içinde idiler. Giresun’da sokakta ve evlerinde rahat değiller. O günleri Ali Naci Bey anılarında şöyle anlatıyor:

“Kongre’ye gidinceye kadar her dediğimizi yapan, bizimle birlikte olan Osman Ağa, birdenbire değişmiş. Kongre’deki tutumumuzu nasıl öğrenmişse öğrenmiş bize sataşmak için bahane arıyordu. Birkaç kez hakaret ve tehditlerine uğradım... Osman Ağa, Giresun’da bir hükümdar gibiydi. Kimseyi dinlemiyor, her istediğini yapıyordu. Dönüşümüzden biraz sonra Giresun’a gelen Kaymakam Hüsni

Bey'i bile dairesinden çıkarmamış, Trabzon'dan gönderilen bir Fransız torpidosu ile kurtulup Trabzon'a gelebilmişti. İbrahim Hamdi, birkaç ay sonra bir yolunu bulup Giresun'dan da memleketten de çıkıp gitti... Benim durumum çok tehlikeliydi. Her an beni vurdurmak olasılığı vardı. Birkaç kez Osman Ağa'nın çetesinde bulunan akrabam Kaptan'ın haber vermesi ile ölümden kurtuldum..."

Dr. Ali Naci Duyduk o günlerde Osman Ağa'nın korkusu ile günlerini geçiriyor. Osman Ağa bir ara Ali Naci Bey'i Doğudaki ayaklanmaya göndermek ister ama sonra vazgeçer. Daha sonra Erzurum'a gitmesini emreder. Ali Naci Duyduk çaresizdir. Kabul eder yola düşer, giderken Bulancak Bucak Müdürü Osman Fikret yolda öldürüleceğini haber vererek ölümden kurtarır. Daha sonra Ali Naci Bey bir yolunu bulup limandaki bir Fransız ticaret gemisine sığınır. Yurt dışına kaçır. Çıkardığı "Karadeniz" gazetesini kapanır. Daha sonra Fransızların işgalinde olan Hatay'a yerleşip doktorluk yapar. Bir süre sonra pasaport alıp yurda döner. Giresun'da hükümet tabibi olur. Halk Partisi'ne yazılır. Sonra Demokrat Parti'ye geçer. 10 yıllık milletvekilliğinden sonra 1960'da Yassıada'yı boylar.

Erzurum Kongresi'nin diğer muhalif Giresun delegesi Kitapçızadelerden Mühendis Hamdi Bey ise Mustafa Kemal'e muhalif olduktan sonra Topal Osman ile olan ilişkiyi anılarında şöyle anlatıyor:

"Mustafa Kemal Paşa ve onu tutan ordu ile aramız açılınca, daha önce bizim aracılığımızla kaçak durumdan kurtulup Giresun'a gelmiş olan Topal Osman, iyice pervasızlaştı. Ve kimseyi dinlemez oldu. Üzerimde, apoletsiz ye-

dek subay elbisesi ve cebimde tabanca ile geziyordum. Topal Osman'ın her an bizi öldürmesi mümkündü...”

İbrahim Hamdi Bey'in Erzurum Kongresi ile ilgili bir eleştiri yazısı da yayınlanınca Giresun'daki yaşamı iyice zorlaşır. Kongre'den birkaç ay sonra İstanbul'a oradan da İngiltere'ye kaçar. Daha sonra Almanya'ya geçip Siemens fabrikasında çalışır. Kendisi Edinburg Üniversitesi'nde mühendislik okumuştur. 1933 yılında A.E.G. firmasının Türkiye temsilcisi olarak yurda döner. 2. Dünya Savaşı'nda firmanın Hitler'in politikasına alet edilip casusla dolduğunu görünce oradan ayrılır. Sümerbank'ta çalışmaya başlar.

Erzurum Kongresi muhalifleri etkisiz kılındıktan sonra bu sefer Sivas Kongresi muhalifleri sorunu ortaya çıkar. Erzurum'da Heyet-i Temsiliye'ye seçilen Trabzon delegeleri İzzet Eyüboğlu ve Servet Hacısalihioğlu bölgeci bir tutum takınarak Sivas Kongresi'ni tanımadıklarını ifade ederler. Kazım Karabekir'in de desteğini alan bu muhalefeti Halit Bey susturmaya çalışır ama başaramaz.

Mustafa Kemal, Karabekir Paşa'ya karşı Halit Bey'i tutar. Topal Osman ise, bu sırada İstanbul Meclisi'ne millici unsurların gitmesini sağlamaya çalışır. Samsun'da İstanbul Hükümeti yanlısı mutasarrıf ile kadı adaydır. Topal Osman, müfrezesi ile Samsun üstüne yürür. Mutasarrıf ile kadı bir İngiliz savaş gemisi ile İstanbul'a kaçarlar. Rıza Nur ise; Kuvayı Milliyecilerin silahlı gösterilerine varan muhalefetlerine rağmen Sinop'tan seçimi kazanır.

TOPAL OSMAN VE GÖNÜLLÜ ALAYLARI

Stefanos Yerasimos, “Karadeniz’de Pontus Meselesi” adlı makalesinde Topal Osman ile ilgili şu değerlendirmeyi yapıyor:

“Çatışma alanında 1920 yılının tamamı bekleyiş içinde geçer. Rum çeteleri dışırdan bir müdahale yapılmasını beklerken civardaki Rum köylerini denetimleri altında tutmaya çalışırlar. Türk köylülerini silahlandırmaya çalışan Ankara Hükümeti’nin ise eli kolu hem çeşitli ayaklanmalar hem de Yunan Ordusu’nun ilerleyişi nedeni ile bağlıdır. Türk çetelerinin varlıklarını dayatabildikleri tek bölge Topal Osman’ın hüküm sürdüğü Giresun bölgesidir.”(26)

Yerasimos bu tesbiti yaptıktan sonra, Topal Osman’ın Türkler üstünde de terör uyguladığını belirterek, Rum eşrafını ise sistemli bir biçimde tasfiye etmeye giriştiğini de ifade ediyor. Giresun’un konumu üstüne ise Yerasimos şu değerlendirmeyi yapıyor:

“Yine de Giresun’da uygulanan baskının Topal Os-

(26) Stefanos Yerasimos, Pontus Meselesi, Toplum ve Bilim, Sayı: 43, sy. 63.

man'ın kişiliğinden mi yoksa, Giresun'un aynı zamanda Rumlar tarafından bir operasyon alanı olarak seçilmiş olması nedeniyle bölgenin özelliklerinden mi kaynaklandığını karar verebilmek zordur.”

Yerasimos, bölgede nüfusun niteliği ile ilgili olarak sonu gelmez sayılar savaşına girmeden 19. yüzyıl sonunda Rum nüfusunun 1890'da Cuinet'in verdiği rakamlara göre, 800.000 Müslüman, 50.000 Ermeni'ye karşılık 200.000 Rum'un olduğunu yazıyor. Rumların nüfus içindeki ağırlıklarının en yüksek olduğu yer ise %25 ile Samsun ili olduğunu belirtiyor.

1914'de Trabzon'da yaşayan Rum nüfusun ise, 350.000 olduğu tahmin edilmektedir, diyen Yerasimos, Sivas ve Kastamonu ile birlikte bu sayının yaklaşık 450.000'e ulaştığını kabul ediyor.

Yerasimos, Pontus tarihini ise şöyle tanımlıyor:

“Farklı etnik kökenlerden gelen, Büyük İskender'in İmparatorluğu'na kadar gelen dönemde Hristiyanlaşan ve büyük ölçüde Hellenleşen, daha sonra Osmanlıların yönetimi altında İslamiyeti benimseyen ve büyük ölçüde Türkleşen ve 19. yüzyıl da ideolojinin etkisi ile dini bölünmeleri etnik bölünmelere dönüştüren halkların tarihidir. Böylece genellikle Laz diye adlandırılan Pontus ahalisi, Atina, İstanbul ve daha sonra da Ankara'nın politikalarına boyun eğen Rumlar ve Türkler şeklinde ayrışacaklardır.”(27)

Topal Osman Ağa, merkez üssü Giresun olmak üzere Karadeniz şahillerinin en etkin Kuvayı Milliye komutanı

(27) Stefanos Yerasimos, aynı dergi, sy. 43, s. 68.

idi. O, Osmanlı'ın son döneminde katıldığı savaşlardan olan Balkan savaşları ve 1. Dünya Savaşı'na Giresun yöresinden binlerce gönüllü toplayıp katılmakla kalmamış, Kurtuluş Savaşı için Karadeniz'de oluşan milli güçlerinde çekirdeği olmuş. Giresun'da dur durak tanımadan Laz uşaklarından oluşan birlikler kurarak cepheden cepheye koşmuştur. Halk, Osman Ağa'nın bu çalışmalarını şu özdeyişle bugün bile tatlı tatlı anımsamaktadır:

**“Aba, zıpka, başlık
Beş para harçlık,
Ağa dayı beni de yaz.”**

Yani abayı, zıpkayı, başlığı takıp cebine beş para da harçlık konulunca Ağa Dayı ile cepheden cepheye gönüllü birlikler koşarmış.

Kara Zıpkalılar sadece Karadeniz'de kalmamışlar, onlara nerede gereksinim duyulmuşsa yönlerini o hedefe çevirmişlerdir.

1920 yılı Eylül ayında Kars'ta Ermenilere karşı güç anlar yaşayan Kazım Karabekir'in 15. Kolordusu'na Giresun uşakları yetişmiş ve dört ay Karabekir Paşa'nın emir ve komutasında önemli yararlılıklar göstermişlerdir.

Mustafa Kemal ile milli mücadele önderliğinin ilişkileri Çerkes Ethem ile uyumlu olduğu günlerde, Mustafa Kemal'in en yakın vurucu gücü Ethem Bey'in önderliğindeki Kuvayı Seyyare idi. Ne zaman ki Çerkez Ethem ve kardeşleri ile, M. Kemal ve milli mücadele önderliğinin arası

açıldı ve bağlar köptü. Kurtuluş Savaşı'nın başlarında kurulmuş bir ittifak bozuldu. İşte ondan sonra Kuvayı Seyyare'nin işlevini bu kez Topal Osman'ın önderliğindeki gönüllü Giresunlu Lazlardan oluşan birlik devraldı. Topal Osman'ın iç isyanların bastırılmasında da önemli yararlılıkları görülmüştür. Bu isyanlarda önemli bir vurucu güç olduklarını kanıtlamışlardır. İç isyan dalgalarının Ankara Hükümeti'ni salladığı günlerde Mustafa Kemal, Kazım Karabekir'den inanç ve iradesine tam güvenebilecek disiplinli, herhangi bir yerde patlayacak bir ayaklanmayı anında bastırabilecek, balyoz gibi davranabilecek, 1000 kadar kişiden oluşan bir kuvvet ister. Karabekir'in bir iki önerisini M. Kemal yetersiz bulur. M. Kemal ve İsmet Paşa'nın kafasındaki kuvvet "Lazistan uşakları"ndan oluşan Topal Osman ve çetesidir. Buna da Karabekir "Osman Ağa giderse Rumlar azar" gerekçesiyle karşı çıkar. sonradan Osman Ağa bölgede kalmak koşulu ile kabul edilir.

Hazırlıklarını tamamlayan Topal Osman adamları ile birlikte Ekim 1920 sonlarında Giresun'dan hareket eder. 12 Kasım'da Ankara'ya varır doğrudan Mustafa Kemal'in buyruğuna giren ve yerel giysileri ile görevlerini sürdüren Topal Osman birliğinin resmi adı ise; "Giresun Gönüllü Laz Müfrezesi" olur. Önce 10 kişiden oluşan birliğin sayısı daha sonra 250'ye kadar yükselir.

Mustafa Kemal ile Başyaver Salih Bozok vasıtasıyla tanıştırılıp göreve başlayan müfrezeyi o günlerde Osman Ağa karşısına alır ve şu öğütte bulunur:

"Mustafa Kemal Paşa 'nın hayatı ve muhafazası size,

yalnız size aittir. O’nu her yerde siz koruyacaksınız. Şayet Mustafa Kemal Paşa’ya bir şey olursa kendinizi yok bilin. Hatta memlekette bıraktıklarınızı da yok bilin.”(28)

Osman Ağa’nın Mustafa Kemal’e ne denli önem verdiği sanırım bu kelimelerde oldukça açık ifade ediliyor. Topal Osman’ın görevlerinin önemini muhafızlara anlatmada kullandığı kelimeler ve üslup kendisinin Mustafa Kemal’e bağlılığını da açıklıyor.

Osman Ağa, muhafızlarla bir süre Ankara’da kalır. Mustafa Kemal ile İstanbul heyetini Salih ve İzzet Paşaları Bilecik’te karşılar. Daha sonra bu birliğin sayısının 100’e çıkarılmasına karar verilir, bir süre sonra da 250 olur.

Mustafa Kemal ile Osman Ağa, Ankara’da birlikte olduğu günlerde Karadeniz’in Rumlardan temizlenmesi, Batı Cephesi’nde başlatılacak büyük taarruz için birlikler oluşturulmasıyla ilgili olarak gönüllü alaylar kurulması konusunda da görüşbirliğine varırlar.

Osman Ağa birkaç ay sonra Ankara’daki “Giresun Gönüllü Laz Müfrezesi”nin yönetimini yardımcılarından Mustafa Kaptan’a bırakıp Giresun’la döndü. Mustafa Kemal ile vardıkları anlaşma gereği süratle iki gönüllü alay oluşturulması çalışmalarına koyuldu. Osman Ağa’nın komutasında 42. ve 47. Alaylar kuruldu.

47. Alay, Merkezi Giresun olmak üzere Şark Cephesi Komutanlığı’na bağlı olmak üzere Erkan-ı Harbiye-i Umumi Riyasetinin de 19. 12. 1920 tarihli emriyle bir piyade alayı olarak kuruldu. Komutanlığını ise Osman Ağa yapıyordu.

(28) Mustafa Dağ, Gurbetçi Giresun Dergisi, s. 11. s. 14.

42. Alay ise, 1921 yılı Şubatı'nda gene Osman Ağa'nın Ankara'dan aldığı talimat üstüne gönüllü birliklerden oluşturularak kuruldu. Kumandanlığına Hüseyin Avni Bey getirildi. Buna "Giresun Nizamiye Alayı"da deniz. Alay üç taburludur. "Kudretli Cebel Bataryası" da bu alaya bağlıdır. Bu gönüllü alayı Samsun'daki 15. fırka emrine girer.

Osman Ağa'nın katıldığı ve bugün de hayli tartışılan bir konu 47. Alay tarafından "Koçgiri İsyanı" adı verilen Kurtuluş Savaşı döneminde ilk "Kürt isyanı" olarak nitelenen isyanın bastırılmasıdır.

Osman Ağa'nın komutasındaki 47. Alay Şebinkarahisar yolu ile Koçgiri İsyanı'nı bastırmak üzere Refahiye yönüne doğru harekete geçer. İki aylık kanlı bir çatışmadan sonra Koçgiri aşiretinin direnişi dağıtılır.(29)

("Koçgri Halk Hareketi" adlı kitapta olay şöyle anlatılıyor:

"Savaşın ağırlık merkezi Sivas ile Kızılırmak hattıdır. Giresun'lu Topal Osman'ın yönetimindeki çetenin Seyran Jandarma Birlikleri ile işbirliği yaparak Kuzey- Doğu'dan saldırımları ikinci bir cephe açılır. (20.3. 1921)

Topal Osman Çetesi "Laz Alayları" adını taşımaktadır. Ve Koçgri ile ilgili tarihi belgelerde bu çetenin son derece vahşi ve barbar metotlarla savaştıkları yazılıdır.

Topal Osman ve çetesinin Koçgiri üzerindeki zulmü öylesine azgınlaşır ki, Koçgirili Beko özel olarak bu çete ile savaşmak için gönderilir. Beko, Topal Osman Çetesini Refahiye'nin Kayadibi bölgesinde kuşatır. Ancak, Erzin-

29) Koçgiri olayı ayrı bir araştırmanın konusu olması gereken boyutlardadır.

can'da gelen 11. Alay'a bağı 2. Tabur'un dağı topları Topal Osman ve çetesini kurtaracaktır. (25.3. 1921)"(30)

Alay Ümraniye, Suşehri, Koyulhisar, Reşadiye, Niksar, Erbaa yolu ile geri dönerek bu kez adı geçen yörelerdeki Rum ve Ermeni direnişine karşı acımasız bir savaş yürütür. Bölgeyi Rum ve Ermenilerin etkisinden önemli ölçüde çıkarır.

Topal Osman Ağa komutasındaki 47. Alay Pontuscuların çok önemli direniş merkezlerinden olan Havza'ya geldiğinde hayli "iş" başarmıştır. Samsun havalisini de Rum çetecilerin etki alanından çıkaran Osman Ağa, Ankara'dan gelen yeni bir emirle Ankara'ya hareket eder. Oradan da vakit geçirmeden Sakarya cephesine yönelir. Ankara yolculuğu sırasında Merzifon'da bulunan Pontuscu direniş merkezi olan Merzifon Amerikan Koleji basılarak elebaşları yakalanır ve cezalandırılır.

5 Ağustos 1921 günü Ankara'ya gelen 47. Alay dört gün sonra Garp Cephesi'ne hareket eder. Mangaldağı sırtlarında mevzilenir. O sırada 42. Alay da Taştepe'de mevzidedir. Ankara'ya vardıklarında Giresun Alaylarının mevcudu 6000 civarındadır.

Sakarya Meydan Savaşı, 22 gün 22 gece sürer. 42. Alay'ın komutanı Hüseyin Avni Bey dahil tümü şehit olur. Osman Ağa'nın komutasındaki 47. Alay'dan ise, 285 kişi sağ kalmıştır. Yani gönüllü olarak Ankara'ya gelen 6000 civarındaki Giresunlu'dan yaklaşık 400 kişi geri dönebilmiştir. 5550'ü aşkın Giresunlu şehit olmuştur.(31)

(30) Koçgiri Halk Hareketi, Komal Yayınları, s. 79.

(31) Mustafa Dağ. a.g.e.

Sakarya Savaşı'na katılan 70.000 askerden geriye kalanını kurtaran 26.000 civarındadır. Yunan ordusu ise 90 bin askerin yarısını kaybetmiştir. Savaşı böylece Türk tarafı kazanmıştır. Bu savaşta şehit olan Giresunlular adına Afyon'da yapılan şehitlik her yıl sağ kalan Giresunlu gaziler ile çocukları, torunları ve eşler için ziyaretgâh gibidir.

Sakarya Meydan Savaşı kazanıldıktan sonra Giresun Gönüllü Alayları görevleri sona erdi, gerekçesiyle dağıtıldı. Osman Ağa, Sakarya'dan sonra önce Ankara'ya sonra İstanbul'a arkasından Giresun'a döndü. Osman Ağa gittiği yerlerde bir kahraman gibi sevgi ve coşku ile karşılanır.

Osman Ağa, Gülnihal Vapuru ile 21 Aralık 1922 Perşembe günü Giresun açıklarında görününce yer yerinden oynar. Tüm Giresun halkı sahile iner. Yüzlerce davul, zurna çalıyor, bombalar, fişekler patlıyor. Laz mavzerlerinin neşeli uğultusu adeta yeri göğü inletir olmuştur. Karaya yanaşan kayıktan inen Osman Ağa doğruca Belediye'ye gider.

Topal Osman Giresun'a döndü. Ama Giresun uşaklarından oluşan gönüllü Laz müfrezesi Ankara'da Mustafa Kemal'i gölge gibi izliyorlardı. Gönüllü birliğin görevi sadece Mustafa Kemal'i değil, aynı zamanda Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni de korumak olmuştur. Tabii sayısı da artırılıp 250'yi bulmuştur.

Karadeniz'deki çetesinden gönüllü alaylar olduğu sırada yarbayığa kadar yükselen Topal Osman Ağa artık meclis Muhafız Birliği'nin de komutanı olmuştur. Ankra'da kaldığı günlerde kullanması ve birliğin komutanlığı için Ay-

rancı civarında “Papazın Köşkü” denilen yer kendisine tahsis edilmişti.

Lazistan uşaklarından oluşan Topal Osman Ağa’nın çetesi özel giysileri olan aba, zıpka ve başlıklar içinde Mustafa Kemal Paşa’nın ve TBMM’nin Özel Muhafız Taburu olarak görevini sürdürüyordu. Başlarında ise okuma yazması bile olmayan Kuvayi Milliye’nin Milis Yarbayı Osman Ağa bulunuyordu.

Topal Osman Ağa, Millet Meclisi’nde kendisine ayrılan özel kısımda silahlı adamlarıyla oturur ve oturumları dikkatle izlerdi.

1. TBMM oldukça hareketli geçer, Mustafa Kemal’i değişik konularda eleştiren bir dizi milletvekili bulunurdu. Konuşmaları ve eleştirileri dikkatle izleyen Topal Osman, Mustafa Kemal’e yönelen eleştirilere hiç tahammül edemez, eleştiri sahiplerine kızgınlıkla bakarmış. Osman Ağa, meclisin her şeyinin kendisinden sorulduğu kanaatindedir.

MECLİSTE GRUPLAR

1. TBMM kurulup çalışmalara başlayınca çeşitli konuların tartışılmasında meclis üyeleri arasında görüş ayrılıkları belirmeye başlar. Bu ayrılıklar giderek türdeş grupların oluşmasına yol açar. İşte 1. TBMM’de; 1. Grup ve 2. Grup diye adlandırılan gruplarda bu oluşumun sonucudur.

Anayasa’nın kabulü, Londra Konferansı’na davet, Mustafa Kemal’in meclis başkanlığı, başkomutanlığı, Sadrazam Tevfik Paşa’ya çekilen telgraf gibi sorunlarda beliren görüş ayrılığı bir dizi grubun oluşmasına neden oldu. Bunlardan M. Kemal’in etrafında oluşanına 1. Grup, M. Kemal’in en güçlü muhaliflerinin oluşturduğu grup ise 2. Grubu oluşturur.

İkinci Grup için Sabahattin Selek, şöyle diyor:

“İkinci Grup ise büyük çoğunluğu ile saltanat ve hilafet taraftarı muhafazakar fikrin temsilcisi idi ve ayrıca Mustafa Kemal Paşa’nın diğer muhalifleri ile takviye edilmişti.”(32)

Diğer grupların başlıcaları ise İstiklal Grubu, Halk

(32) Sabahattin Selek, Anadolu İhtilali, s. 592.

Zümresi, Tesanüt Grubu, İslahat Grubu, Müdafaa-i Hukuk Zümresi vs.

Mustafa Kemal ise bu durumu Nutuk'ta şöyle anlatıyor:

“Filhakika sayıları çok, üyeleri sınırlı olan bu hizipler birbirleri ile yarışmaya kalkmışlar ve biri diğerini dinlememek yüzünden...

...

Misak-ı Milli'nin tesbit ettiği esaslarda kayıtsız ve şartsız birlik ve müttefik olan fikirler ve emeller, Anayasa'nın getirdiği görüşlerde tamamen iştirak etmiş manzarasını arz etmiyordu. Mevcut hizipleri birleştirmek veyahut mevcut hiziplerden birini takviye ederek iş görmek için dolaylı olarak çok çalıştım. Fakat bu suretle hasıl olan neticelerin payidar olmadıkları görüldü. İşte bizzat müdahale zaruri olmaya başladı. Nihayet “Anadolu Ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu” adı ile bir grup teşkiline karar verdim.”(33)

Birinci Grup başlıca şu üyelerden oluşur:

Mustafa Kemal Paşa, Şeref Bey (Edirne), Şevket Bey (Edirne), Emin Bey (Samsun), Mahmut Esat Bey (İzmir), Mustafa Necati Bey (Saruhan), Kılıç Ali Bey (Antep), Vehbi Bey (Karasi), Zekai Bey (Adana), Avni Bey (Saruhan), Muhittin Bey (Bursa), Mazhar Bey (Bursa), Mazhar Bey (Üsküdar), Osman Nuri Bey (Bursa), Rıfat Bey (Karasi), Hamdi Bey (Trabzon).

(33) Mustafa Kemal, Nutuk, c. 2, s. 595.

İkinci Grup'ta çoğunluk muhafazakar unsurlardan oluşmasına rağmen çeşitli nedenlerle Mustafa Kemal'in karşısında yer alan bu grupta kalmış olanlar da vardır. Ama hepsinin hemen hemen ortak oldukları nokta; Anayasa'nın ülkenin gerçek ihtiyaçlarına cevap vermediği alelacele hazırlanıp kabul edilmiş olduğudur.

İkinci Grup'ta toplanan muhalif milletvekilleri şöyle tasnif edilebilir:

- 1- Hilafetçi-Saltanatçı milletvekilleri,
- 2- Mustafa Kemal'in artan otoritesi ile diktatör olacağı endişesine kapılanlar,
- 3- İttihat ve Terakki'yi yeniden canlandırmak isteyenler,
- 4- Birinci Gruba çeşitli nedenlerle alınmayanlar veya kırgın olup ayrılanlar vs.

B Gruba önderlik edenler ise; Hüseyin Avni (Erzurum), Albay Selahattin (Mersin), Ali Şükrü (Trabzon), Müfit Hoca (Kırşehir), Mehmet Şükrü (Afyon), Celalettin Arif (Erzurum) vs.

Mustafa Kemal, Nutuk'ta meclisteki, 'İslahat', 'Müdafaa-i Hukuk', 'İstiklal Grubu' ve 'Halk Zümresi' gibi grupların adını sayarak bunlar arasındaki çekişmelerden dolayı, "Mecliste hükümeti tutmak ve herhangi bir iş yürütmek imkânsız hale geldi" diyor. Hakim olan şeyin ise, 'düzensizlik ve anarşi' olduğunu vurguladıktan sonra 'Şu halde iki yoldan birinin seçimi kesin bir şekil aldı. Ya bu meclis ile katiyen iş görülemeyeceği gerçeği üstüne yeni tedbirler almak, veyahut yaptığımız gibi bir çoğunluk grubu meydana getirmek."

Mustafa Kemal bu düşüncesini uygulamaya da koyuyor. Meclis Topal Osman'ın adının karıştığı “Ali Şükrü Olayı” da bu doğrultuda oluşuyor. Nitekim Mustafa Kemal, 2. TBMM'nin oluşturulması için yapılan seçimlerde 2. Gruptan kimsenin meclise alınmaması için yoğun çabalara girişmiş ve bunda olduça da başarılı olmuştur. Böylece İkinci Grubu meclis bünyesinden tasfiye etmiştir. Bu konudaki en büyük desteği ise, Alevi- Bektâşî kökenli milletvekilleri vermiştir.

ALİ ŞÜKRÜ OLAYI

Mecliste Mustafa Kemal'e muhalefetin kıyasıya yapıldığı bir dönemdir. Meclis esas olarak iki gruba bölünmüştü. Birinci Grubun lideri Mustafa Kemal,

İkinci Grubun lideri ise Trabzon milletvekili Ali Şükrü Bey'dir.

26 Mart 1923 günü akşamından sonra Ali Şükrü Bey aniden ortadan kaybolur. O tarihte Başbakan olan Rauf Orbay anılarında olaydan haberdar olmasını şöyle anlatır:

“Lozan müzakerelerinin kesildiği günlerdi. Murahhas heyetimiz Ankara'ya dönmüştü. Bu heyette Bahriyemizi temsil eden deniz yarbayı Şevket Doruker'de vardı.”

Şevket Doruker'i konu ile ilgili bilgi almak için Başbakan Rauf Bey çağırır. Şevket Bey, Ali Şükrü Bey'in kardeşidir. Rauf Orbay ile karşılaşınca konuya girmeden ağabeyim 'kayıp' olduğunu söyler ve ağlamaya başlar. Ali Şükrü Bey, üç günden beri eve gelmemiştir. Soruşturmuşlar, aramışlar, bulamamışlar.

Edindikleri bilgiye göre, en son Karaoğlan çarşısında Kuyulu Kahvede nargile içerken Topal Osman Ağa'nın adamlarından Muhafız Bölüğü kumandanı Mustafa Kap-

tan'ın yanına geldiği ve beraber kalkıp gittikleri ama başka da hiçbir haber alınmadığı yönündedir.

Rauf Orbay devamını şöyle anlatıyor:

“Şevket Bey’e otur dedim. Ve derhal gereken emirleri vererek aratmaya başladım. Aynı zamanda Osman Ağa’nın adamıyla kahveden gittiğinden bu ağayı da aratıyordum. Fakat Ali Şükrü Bey gibi, O da meydanda yoktu.”

Olayın yankısı derhal meclise yansır. Başbakan Rauf Orbay’ın, Meclis Başkanı Ali Fuat Cebesoy’un bulunduğu meclis oturumunda Ali Şükrü Bey’in en yakın arkadaşlarından ve İkinci Grubun liderlerinden Erzurum milletvekili Hüseyin Avni Bey, 29.3.1923 günkü meclisin oturumunda söz alır, kürsüye çıkar ve konuşmaya başlar:

“- Efendiler, bu şerefli kürsü bugün acıklı bir duruma sahne oluyor. Bu şerefli milletin mebusları bugün kalpleri ağlamış birer zavallı, birer çaresiz gibi birbirlerine bakıyorlar. Ey milletin kabesi! Sana da mı saldırı? Ey milletin rey-i, sanada mı saldırı? Ey milletin mukaddesatı, sanada mı saldırı? (lanet sesleri) (Bu millet ölmez, fikir ölmez, zihniyet ölmez sesleri...)

- Bir mebusun ağzı, kalemi o milletin namusudur. Bu namusa saldıran eller kırılsın. Mebus, bu milletin namusudur. Saldırı arkadaşımıza değil, milletin namusunadır. Böyle namussuzlar yaşamamalı, kahrolmalı!

- Ali Şükrü Bey, iki günden beri kayıptır. Memleketin sahibi, çok büyük bir tarihin sahibi, bir mebus kayboluyor, hükümet bulamıyor.

... Ya siyasi ise? Demek ki bu memlekette herhangi bir düşüncenin başbuğu ölecektir. Hiçbir zaman ölmez!”

Hüseyin Avni Bey'in konuşması bazı milletvekillerinin de onu destekleyen konuşmaları ile sürer. Sık sık söz alan Hüseyin Avni konuşmasını şöyle sürdürür:

“- Bu acıklı sahneye, bu alçakça cinayete içinizde titremeyen bir kişi tasarlayamam. Öyle bir kimse varsa alçaktır, meydana çıksın (Yoktur, sesleri) Yoktur ve olamaz. Bir düşüncenin temsilcisi, bir grubun mensubu olan bir insanın, kişisel kanısı ile milletin esenliği ve mutluluğu uğrunda söyleyeceği söz, yazacağı yazı değerlidir. Bu kalem kırılmaz, bu düşünce ölmez. Biz de kararlıyız. Türk milleti bir bayrak çekmiş, onu namus bilmiş ve onun altında kanunlar yayınlamış. Bu kanunun üstüne çıkan alçaklar kahrolsunlar (Kahrolsun, sesleri) Kendini sorumsuz, kanun üstü sayanlar namussuzdur. Kahrolsun, bin kez (Kahrolsun, sesleri). Onlar ki, kendilerini kanunun üstünde sayarlar, namussuzdurlar.”

İkinci Grubun liderlerinden Hüseyin Avni Bey, fikirdaşı ve arkadaşı Ali Şükrü Bey'in öldürülmesiyle bu kızgının ve suçlayıcı konuşmasını sürdürür.

Daha sonra Sinop Milletvekili Hakkı Hami Bey, Kırşehir Milletvekili ve eski Ankara Valisi Yahya Galip Bey, Lazistan Mebusu Ziya Hurşit Bey, dersim Mebusu Abdülhak Tefvik Bey ve Lazistan Mebusu Necati Efendi vs. söz alırlar.

Meclis birbirine girmiştir. Konuşmacılar hükümete ateş püskürmektedirler. Başbakan Rauf Orbay ve Meclis Başkanı Ali Fuat Cebesoy meclisi yatıştırmaya çalışırlar. Muhlifler susmak bilmezler. Söz alan Rauf Orbay şöyle der:

“- Arkadaşlar halktan herhangi bir ferдин hukukunu en yüksek bir gayret ve fedakarlıkla muhafazaya, korumaya, hakkı yerine getirmeye hazır olan hükümetimiz ayrıca milleti temsil eden, memleketin istiklalini, hürriyetini temin için çalışan meclisin bir üyesinin kayboluşunu layık olduğu ciddiyet ve ehemmiyetle ele almıştır. TBMM’nin hür olan adliyesi dünden beri hür ve serbest olarak vazifesini yapıyor. Ümit ederim ki, en yakın bir zamanda hak ve hakikat meydana çıkacaktır.”

Yoğun tartışmalar sonunda oturum sona erer.

Ali Şükrü ile M. Kemal’in bir araya geldikleri son meclis toplantılarından birinde durum oldukça gerginleşmiştir. Birinci ve İkinci Grup üyeleri birbirini üstüne yürümüşler, vuruşmaya kıl payı kalmıştır. Hatta Mustafa Kemal eli cebinde kürsüden inmiş İkinci Grup lideri Ali Şükrü’nün üstüne yürüyerek; “Memleketi zarara sokuyorsunuz, amacınız nedir?” demiş, Meclis Başkanı Ali Fuat Cebesoy elindeki canı Mustafa Kemal lehine çözmek için Ali Şükrü’yü hedef seçmiş olabilir.

TÜRKİYE BANKASI katkılarıyla